СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

12 (1012), 21—27 березня 2019

Худ. В. Слєпченко

Нашій геніальній письменниці Ліні Костенко, одній із тих, хто не втратив людської і національної гідності в часи випробувань минулих і нинішніх 19 березня виповнилося 89 років

Очима Володимира Панченка

Володимир Панченко написав надзвичайно важливу книгу “Літературний ландшафт України. XX століття”. Вона буде неоціненною лектурою не тільки для вчительства та студентства, а й для всіх, хто навіть бодай побіжно цікавиться нашим письменством. Як уважний його читач (люблю Панченкові книги за їхнє фактологічне багатство, концептуальну виваженість та літературний артистизм), з усією відповідальністю стверджую: нічого аналогічного в нас немає. “Літературний ландшафт України. XX століття” просто приречений на успіх. Увесь наш літературний процес побачено пильним поглядом уважного та пам’ятливого чоловіка, який давно дав собі відповідь на такі важливі запитання: що таке література? І навіщо вона? І яка її роль у житті бездержавного народу? І якими можуть бути стосунки літератури і влади чи літератури і держави?

Тішуся, що саме мені випало бути видавцем такої книги. З’явиться вона друком у видавництві “Ярославів Вал” до Книжкового Арсеналу, де ми плануємо провести її першу презентацію.

Пропоную увазі читачів газети уривок із цієї книжки.

Михайло Слабошпицький

В оформленні обкладинки однієї з “пізніх” поетичних збірок Ліни Костенко (“Мадонна Перехресть”, 2012) використано фрагмент знаменитої картини італійського художника XV ст. Філіппо Ліппі “Мадонна з немовлям та двома ангелами”. Не знаю, чи то такою була несподівана асоціація самої поетеси, чи то просто вітер з Італії повіяв у напрямку Києва, коли готувалася книжка, але факт залишається фактом: юна послушниця Лукреція Бутті, в яку закохався чернець-кармеліт Філіппо Ліппі, а потім відтворив її чарівний образ на полотні, стала відтепер ще й українською Мадонною Перехресть. Тією, яка терпляче благословляє “дальню й невідому” дорогу, що нею усе ще мчить-мчить-мчить охоче до ризикованих імпровізацій людство...

Сентимент до Італії у Ліни Костенко з’явився, може, ще з початку 1940-х, коли її дитинство бігало стежками Труханового острова, схожого в час повеней на Венецію. Щоправда, не на кам’яну, а на дерев’яну. Коли прибувала вода, труханівський люд переселявся на горища й тераси; балкончики ставали схожими на гондоли; “усе махало крилами і веслами, і кози скубли сіно на баркасах”... Аж ось упали на ту “Київську Венецію” бомби. І Венеція почала горіти. І повінь змивала попіл...

Казка скінчилася — почалася війна...

Ліна Костенко, гадаю, могла б повторити відомі слова Лесі Українки: “Моя душа любить контрасти”. Гармонія у неї пробивається “крізь тугу дисонансів”; життя людське постає в напруженому драматизмі, у плетиві гострих моральних колізій. “Італійські” поезії підтверджують цю особливість творчого “Я” поетеси.

Італія у поезії Ліни Костенко — то передусім мистецькі верхогір’я, витворені геніями різних часів. Її уява час од часу “викликає” постаті великих майстрів, щоб побачити в їхніх історіях сенси, важливі завжди і всюди.

Ось Данте, якого колись прокляла і прогнала рідна Флоренція (вірш “Під вечір виходить на вулицю він” зі збірки “Над берегами вічної ріки”, 1977). Минули століття, і тепер “Флоренція плаче”: у конфлікті генія і юрми історія виявилася на боці генія. Данте готовий простити рідному місту його колишню жорстокість і несправедливість, проте все ж у вірші він амбівалентний: його великодушність нагадує поблажливість, а поблажливість — погорду й навіть зловтіху. Принаймні емоція різкого докору явно домінує над жалкуванням, співчуттям чи досадою. “Прославилось, рідне. Осанна тобі”, — ці слова Данте стосуються рідного міста, проте прохоплюються вони у великого поета мовби крізь зуби...

Закінчення на стор. 8

Цей дивовижний Сергій Білокінь

Торік просвітяни щиро привітали відомого в Україні та за її межами джерелознавця, бібліографа, доктора історичних наук, лауреата Національної премії України ім. Тараса Шевченка Сергія Івановича Білоконя з його 70-річчям (“Слово Просвіти”, ч. 29 від 19 липня 2018 р.).

Нині готується збірка спогадів, рецензій та інших матеріалів, присвячена цій видатній особистості. Особливо цікавою є проникнива, справді історична передмова академіка НАН України Івана Михайловича Дзюби, яку подаємо у повному обсязі.

Іван ДЗЮБА

Десь улітку 1963 року, коли я перебував на лікуванні в Київському туберкульозному диспансері, що на Байковій горі, до мене завітав незвичайний гість — підліток-школяр, учень однієї з київських шкіл. Його цікавили різні питання української літератури та історії, а сам він виявився вельми обізнаним як на свій вік. Ми з ним довгенько говорили, і я дав йому почитати щось зі старих видань, які в мене були із собою (зокрема, пригадується, “Листи з України Наддніпрянської” Б. Грінченка).

Закінчення на стор. 9

БУЛА, Є І БУДЕ УКРАЇНСЬКОЮ…

3

ДУЕТ ДВОХ СЕРДЕЦЬ З ДОНЕЧЧИНИ

12

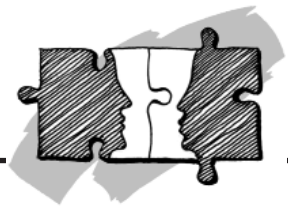

“Самостійність — це передусім категорія духовна”.

Кого обираємо?

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ

Мене дивує, що в країні, яка відбиває агресію, кандидатом у президенти є людина, яка до певної міри цій агресії сприяла. Так, я маю на увазі відомого шоумена і блазня. Збройній агресії Росії передувала експансія в культурі. Зеленський зі своїм “95-м кварталом”, як свідчать його виступи, був не на боці Батьківщини. Вони періодично глузували з країни, з української національної культури. Фактично Зеленський зі своєю компанією, хотіли вони того чи ні, долучилися до формування сепаратизму в Україні.

Нині в Україні ллється кров, гинуть кращі з кращих наших співвітчизників. Зеленський заробив мільйони на підготовці цього кровопролиття. І ось тепер цей агент впливу хоче стати президентом. Найгірше те, що багато людей готові за нього голосувати. Деякі мої знайомі кажуть: “Коломойський — розумна людина. Він навмисне виставив Зеленського, щоб познущатися з українців. Скільки людей проголосує за Зеленського, такий відсоток дебілів в українському суспільстві”.

Ситуація небезпечна ще й тим, що не один блазень Зеленський — агент російського впливу. Всі оці бойки, вілкули і їм подібні... Вони обіцяють швидкий мир, але мир залежить від сили нашого опору російській агресії. Поки є люди, згодні піти на капітуляцію, агресія триватиме. Вони обіцяють, що кожний зможе розмовляти мовою, якою захоче, і сам обиратиме собі свята. Ніби зараз люди цього не можуть робити. Але узаконення двомовності в державі — це розвал країни. Фактично, це обіцянки порушення прав українців в Україні і продовження російської експансії. Росії Україна потрібна не для того, щоб зберегти свою євроазійську імперію. Росії потрібні українці для освоєння Сибіру, Півночі і Далекого Сходу, продовження загарбницьких воєн. Спочатку Путін загарбуватиме республіки колишнього СРСР, а потім Росія піде далі. І українці знову накладатимуть своїми головами в якомусь Афганістані чи Сирії за імперські інтереси Кремля. Саме про це слід пам’ятати на виборах.

Рвучи накинуті ланцюги

Валерій ШВЕЦЬ, професор

Європейський вибір України — мрія багатьох поколінь українців. Це гасло збирало на початку дев’яностих під прапори націоналістичних організацій України всіх національно орієнтованих українців. Тоді їх було не так багато. Врешті націоналізм дев’яностих у цьому гаслі переважно і полягав. Тепер цей вибір зафіксовано у нашій конституції. Тобто те, що було мрією небагатьох, набрало у Верховній Раді конституційну більшість. Ми рухались до цього рішення довгих 28 років, але найшвидшим цей рух став в останні п’ять років. Це попри те, що перші три президенти України намагались маневрувати в рамках багатовекторної зовнішньої політики. Четвертий президент просто кинув українську самостійність до ніг Москви, за що і отримав тривалий термін ув’язнення вироком українського суду. І лише нині чинний президент України переломив цю ситуацію на прямо протилежну — на безкомпромісний шлях у Європу.

У дев’яностих роках минулого сторіччя національно свідомі українці не раз казали, що війна з Московією — це питання часу. Але думка чотирьох перших президентів України була іншою: “Братній російський народ ніколи не підніме руку на українців”. Тут відразу дві помилки. Перша — московити це не братній народ. Українці і московити належать до двох різних європейських рас (загалом їх п’ять). Українці — це переважно динарська раса, до якої належить більшість народів Центральної Європи включно з австрійцями і південними німцями, московити — це переважно східно-балтійська раса. Друга помилка — ніколи не нападе. За підрахунками українських істориків, остання війна з московитами — це вже двадцять друга подібна війна. У дев’яностих роках у нас за плечима вже була двадцять одна війна. Яким мав бути рівень державного мислення очільників нашої держави, щоб зігнорувати такий багатий історичний досвід нашого народу? Такою ж була і доктрина національної безпеки України, яка за інерцією все ще вбачала певну загрозу з боку західного кордону України. З такої доктрини випливала і цілком згубна для української держави практика. Три перші президенти просто не вбачали потреби у потужній українській армії, систематично скорочуючи її кількісний склад, зменшуючи рівень її професійної підготовки, розпродаючи її матеріальні ресурси, згортаючи розробку нових систем озброєння, демонструючи у такий спосіб свою недалекоглядність. Ці процеси набули просто катастрофічного характеру під час каденції четвертого президента, якого український суд визнав злочинцем. Тоді всі силові відомства України очолювали громадяни Московії і наполегливо готували українську армію до капітуляції під час майбутньої її агресії. Рішення про таку агресію у Москві тоді вже було ухвалене. Залишалось лише питання вибору слушного моменту. Результат — ми зустріли військову агресію фактично без боєздатної армії. Тільки останній президент переломив цю ситуацію. І ми знову маємо доволі сучасну армію — на тепер одну з найкращих армій Європи. Вона ще поступається за багатьма показниками агресору, але динаміка зростання її військової потуги значно перевищує російську. Недалекий той час, коли наша армія буде здатна не лише ефективно оборонятись від подальшої агресії Московії, а й активно наступати там, де вважатиме за потрібне в ім’я наших національних інтересів.

За сприяння перших двох президентів Україна знищила свій статус однієї з найбільших ядерних потуг світу в обмін, як тепер уже остаточно стало очевидним, на нічим не підкріплені гарантії своєї безпеки і територіальної цілісності. При цьому очільники нашої держави наївно вважали, що подібні гарантії з боку Московії чогось варті. Перше протверезіння настало 2003 року, коли Московія спробувала захопити силою український острів Тузла в Керченській протоці. Тут другий український президент виявив чоловічий характер і абсолютну безкомпромісність у відстоюванні територіальної цілісності України. Конфлікт було зупинено на українських умовах.

Московити є штучним народом: вкрадена назва країни, історія, мова, чужа державна символіка, відсутність етнічної самоназви. Угро-фінські племена Залісся об’єднала в один народу православна релігія. Після хрещення Русі у X сторіччі почалося навернення у християнство мешканців Залісся — дикої і віддаленої від Русі території між Волгою і Окою, що хоча і контролювалась представниками Київської династії Рюриковичів з XI сторіччя, але ніколи не вважалась корінною землею Русі. Московське православ’я завело нас у духовну кабалу до держави Московії. Тому звільнення від колоніальної залежності для України неминуче мало б означати обов’язкове звільнення і від всевладдя Московського патріархату на нашій землі. Перші три українські президенти намагалися щось робити для створення української помісної православної церкви, але лише президенту Петру Порошенку вдалося поставити останню вагому крапку у цьому процесі. Україна тепер має ТОМОС від Вселенської патріархії. Віднині і навіки ми отримали релігійну свободу і право бути рівними серед рівних. Такі події в історії кожного народу бувають лише один раз.

Другим ланцюгом, що прив’язував нас до Московії, став у XX сторіччі російський націонал-комунізм. Він поступово перетворився на панівну релігію на теренах колишнього Радянського Союзу, відтіснивши на другий план Московське православ’я. Правда, тепер вони знову поступово міняються місцями. Ця ідеологія і водночас релігія становили і досі становлять на теренах України найбільшу загрозу українській самостійності. Лише за час каденції останнього президента і за його активного сприяння було зроблено рішучий крок у декомунізації українського суспільства. Декомунізація водночас означає розірвання ще одних духовних пут, що пов’язують нас із метрополією. Тому сучасна боротьба Московії за “русскій мір” є й боротьбою за збереження всіх зовнішніх атрибутів радянської епохи. Єдині території України, де ці символи збережено у недоторканності, — це окуповані території Донбасу і Криму. Єдина країна світу, де культ кривавого диктатора Сталіна знову відроджується, — це знову Московія. Зовні декомунізація майже завершена, але підґрунтям більшовизму завжди був російський шовінізм, тому декомунізація може стати насправді успішною лише з одночасною дерусифікацією українського суспільства.

Самостійність — це передусім категорія духовна. Духовна самостійність і самодостатність завжди є предтечею самостійності державної. Ідеальним підтвердженням цієї тези є держава Ізраїль. Можна сказати і інакше, загроза державній самостійності залишається реальною доти, доки суб’єкт цієї державності не стає самодостатньою культурною одиницею світової цивілізації. Це розуміли всі українські президенти. За каденції Віктора Ющенка ми вперше відчули, що очільником України є українець. Лише у нього вистачило сміливості і наполегливості порушити питання геноциду українців у Радянському Союзі на рівні першочергового питання внутрішньої і зовнішньої політики української держави. Україна постала як самостійна держава насамперед для того, щоб геноцид українців ніколи більше не став реальністю. Основою духовної самодостатності нації завжди є культура в найширшому сенсі цього слова. Це українська мова, українська книга, українська пісня, українське кіно і, нарешті, українська наука як один із головних локомотивів культури XXI століття. У цьому плані всі українські президенти, крім четвертого, щось робили, але реальне зрушення відбулось лише під час останнього президента. Ще ніколи не видавали стільки українських книжок, ще ніколи за державної підтримки, і це у часи війни, не знімали стільки українських фільмів, ще ніколи так часто не звучала на радіо і телебаченні українська пісня, ще ніколи державні інституції не приділяли стільки уваги ефективному функціонуванню української мови, ще ніколи українська наука не бралась за такі масштабні наукові й технологічні завдання, як сьогодні. Ми отримали у спадок від колишнього Радянського Союзу колосальний науковий, технічний і промисловий потенціал, але всі роки незалежності життя в ньому ледь жевріло, і він поволі вмирав. Лише в останні роки ми взялися за розв’язання справді масштабних завдань в авіабудуванні, ракетобудуванні, машинобудуванні, енергетиці і, я сподіваюсь, взялись без зайвої реклами, за розробку ядерних технологій усіх рівнів і призначення. Але все це і є справжня, покликана потребами українського суспільства, розбудова української держави. Неозброєним оком видно, хто очолює цей грандіозний похід за утвердження нашого достойного місця у сучасному світі.

Армія, мова, віра — це не дань політичній кон’юнктурі. Це логічне продовження того вибору, що зробив наш президент багато років тому. Згадайте, доволі довго єдиним телевізійним каналом в інформаційному полі України, який можна було назвати справді українським, був 5-й канал, що належав Порошенку. Він зробив безкомпромісну ставку на Україну і українців ще багато років тому і до сьогодні невпинно йде цим шляхом. Він мав колосальний досвід у зовнішній політиці, і той факт, що сучасний цивілізований світ практично одностайно на боці України — це значною мірою його заслуга. Він має колосальний досвід у сфері економіки й те, що, попри втрати території внаслідок окупації і руйнування на ній промислових об’єктів, Україна не просто економічно вижила, а й упевнено вже декілька років поспіль стабільно і впевнено нарощує свій економічний потенціал, теж значною мірою його заслуга.

Україна сьогодні нагадує потужний літак, що розганяється злітно-посадковою смугою для злету. Не дати українському літаку злетіти — головне завдання Московії. Крім майже сорока учасників президентських перегонів ми маємо ще одного потужного учасника — Московію. Вона ставить у цих виборах на аферистів, клоунів, відвертих і прихованих українофобів, людей несамостійних, нерозумних, безвідповідальних. Хто завгодно, аби не нинішній президент. Укотре українське суспільство перевіряють на міцність. Не даймо себе обдурити. Україна рухається правильним курсом. Оберімо того, хто найкраще поведе корабель української нації до мети, цілком визначеної за п’ять років останньої війни: перемоги у війні, миру на умовах святості і недоторканності наших кордонів, економічного процвітання і достойного місця серед провідних націй світу. Пам’ятаймо, що під час війни ми обираємо не стільки президента, скільки Верховного головнокомандувача, якому доведеться ухвалювати доленосні рішення військового характеру. Слава Україні.

“Це не просто граматика, а й відображення боротьби менталітетів”.

Чому соваємось без руху?

Мова — гарант поступу

Анатолій ТКАЧЕНКО, академік АН ВШУ

Іще в шумерському епосі, твореному понад 45 століть тому, зустрічаємо легенду “Літо і Зима, або Енліль обирає бога — покровителя землеробів”. Володар повітря бог-батько Енліль, прагнучи створити на землі добробут, породив двох братів — Емеша й Ентена (Літо і Зиму). Брати засперечалися, хто з них кращий. Батько розсудив суперечку, віддавши перевагу Ентену-Зимі, адже, мовляв, води, що приносять життя всім краям, доручено йому, хліборобові богів.

Цей диспут можна вважати не тільки першою писемною фіксацією антиномії *красивого* і *корисного* чи *“ліриків”* і *“фізиків”*, а й першим порушенням одного з основних законів логіки — закону тотожності, або ж протиставлення непротиставних понять.

Понад 20 століть по тому Сократ увиразнює подібну і чи не найдавнішу в історії людства та найживучішу оману в парадоксальних образах: кошик із гноєм прекрасний, якщо він корисний, а гарно оздоблений щит, що не захищає воїна від ворогів, не можна назвати прекрасним. А втім, Сократ намагався гармонізувати *прекрасне* і *корисне* на основі третього поняття — моральності, яка, на його думку, постає завдяки знанню того, що є благо — прекрасне й водночас корисне для людини, а це допомагає їй досягти блаженства й щастя.

Це така байка для “фізиків” і “ліриків”, мораль якої — наприкінці статті.

Говорячи про спричинені ненормальним функціонуванням нашої мови відхилення від її законів, а комп’ютерним сленгом кажучи — глюки, у робочому режимі виокремлю такі **групи**, або ж **серіали: А) прецедентні глюки; Б) уніфікатори-загальники,** здебільшого кальки, що виступають неправильними замінниками низки точніших питомих слів; **В) кальки** із серії “Чуже бачимо під лісом, а свого не бачимо під носом”; **Г) антикальки** за принципом “Хай і гірше, аби інше”, аніж нібито чуже.

До **групи А** належать задавнені прецеденти неправильних транслітерацій іншомовних прізвищ чи назв міст, як *Арістотель* замість *Аристотель, Генріх Гейне* замість *Гайнріх Гайне*, *Веймар* замість *Ваймар* тощо. Треба замінити старе написання таким, що відбиватиме реальне звучання іноземних слів. Зокрема, у німців дифтонг ***еі*** звучить як ***ай***. Японською звучить не *хоку*, а ***гайку***, та й *індикові* треба додати протетичне ***г*** — ***гиндик***, і мова зветься *гінді*, а не хінді. У росіян просто немає звука [h], а ми мавпуємо.

Докладніше зупинюся на прецедентному глюкові *гендер* чи *ґендер*. По-перше, стаємо більшими греками, ніж греки, бо в їхньому слові ***γένος*** (<u>ген</u>ос) перший звук, позначений літерою (гамма), ближчий до нашого **[г]**, ніж до **[ґ]**, і означає це слово ***рід***, а не *стать* (від цього кореня — *ген*, *ге*нетика, *ген*ерал тощо); по-друге, стаємо більшими французами, ніж французи, бо їхнє ***genre*** (жанр) походить від того ж кореня, трансформованого через латинське ***genos***, і це також ще тільки ***рід***, а не *стать*; по-третє, стаємо більшими американцями, ніж американці, бо в них те, що, крім роду, означає **вже** й ***стать та межистатеві стосунки***, звучить як ***джендер.*** І в цьому останньому значенні його почали вживати саме американці, до того ж спочатку іронічно. Отже, запозичивши в “статевому” (а не в “родовому”) значенні термін, уже з американським суфіксом, логічно було б і залишити його таким, **яким уживає весь світ**. Ні, ми пішли “иным путем”, за росіянами, і на радощах, по-четверте, стаємо більшими росіянами, ніж росіяни: то ***ги***каємо, то ***ги***-каємо. Проконсультувавшись із фахівцями з англійсько-американської, давно кажу, студентів переконую і пишу — ***джендер***. Тим паче, що африката **[дж]** у нас природна: ***джміль, дженджур.*** А ще простіше — ***стать***, ***межистатеві*** стосунки.

Серія Б. Підступний уніфікатор ***знаходитися***. Слово це не позичене, але відбулося його семантичне переінакшення й пристосування до потреб офіціозного канцеляриту, який не знає нормальних слів і звичайних інтонаційних пауз чи, літературознавчим терміном кажучи, еліпсів, де предикативність позначається на письмі за допомогою тире. А здавалося б, куди простіше: *ваш абонент — поза зоною*. Бо *знаходиться* в нас те, що загубилось, а ще в народній етиці — як евфемізм — телятко знайшлося, дитинка в капусті...). Відтак і *местонахождение* — не *місцезнаходження*, а *місцеперебування*. Музей не *знаходиться*, а ***розміщений***, ***розташований***, і архів у ньому не *знаходиться*, а ***зберігається***, а люди не *знаходяться* на локації чи станції, а ***ходять***, ***стоять***, ***сидять***, ***лежать***. Та й поїзд тоді *знаходиться*, якщо його шукати, бо його ***подано*** на таку-то колію, він там ***стоїть*** чи ***на вас чекає***, а коли ***від’їжджає***, то ще ***відходить***, ***вирушає***, а не *відправляється*, бо відправляється в церкві. “Відправила меседж” — то ніби месу відправила, а нормально — ***надіслала звістку***.

Типове для калькованої свідомості “*використання*” (жахливе, корисливе слово, ліпше — вживання, застосування) ***пасивних зворотів***: *дитинство мислиться автором* так-то, *кохання мислиться митцем* так-то... Забуваємо, що постфікс ***-ся*** означає дію, спрямовану здебільшого (певна річ, не завжди) на себе. Як і перейнятий у росіян пасивний бюрократичний зворот з орудним відмінком: *мною виконано певну* роботу. Документ підписано не *членом* якогось органу, а ***ручкою***. А член хай би був активним підметом, а не пасивним додатком. Це не просто граматика, а й відображення боротьби менталітетів. Ми ж ніби в Європі, де людина відчуває-розуміє свою й чиюсь персональну відповідальність. А тут через мову нав’язуєт<u>ся</u> безособовість. Або й так: мова колективно-несвідомо фіксує всеосяжне бажання позбутися відповідальності. І каталізатор цього процесу — незнищенна бюрократична система. Нормальні люди ніколи не скажуть, наприклад, “мною наточено ніж” (адже не “мною”, а бруском), “мною забито цвях”, “мною/нами подано проект закону” чи “мною обнято тебе”). У нормальних цей “базар” ще фільтрує<u>ся</u> (на рівні підсвідомості).

Унаслідок пасивного калькування синтаксичних конструкцій забуваємо дієслово ***мати***: *література об’єктивно володіє такими можливостями —* ***має*** *такі можливості; відзначається амбівалентністю —* ***має,*** або ***позначене,*** або ***вирізняється***, бо *відзначається* орденами та іншими *відзнаками; варто відзначити* — треба ***зазначити*** (та й загалом такі штамповані під’їжджання/під’їзди до суті, як *варто, треба, слід зазначити, підкреслити* тощо — пустопорожні пожирачі паперу/дерев: хочеш *наголосити,* — голоси зразу, не тупцюй у під’їздах); *володіє знаннями* чи *інформацією* — знову ж таки ***має;*** *користується попитом, успіхом, популярністю —* ***має*** *попит, успіх, популярність*. А ***характер*** у нас нікуди не *носять*, як шапку, його ***мають*** або ***не мають***. А ***участь*** не *приймають* кудись, а ***беруть***.

Звідусіль тепер усе **виглядає** в розумінні ***видається, здається, постає***. Я вже не кажу про телевізійщину з її “картинками”. На каналі “Піксель” дівчина каже нашим дітям чи внукам: *“Дітки, оце так виглядає літера* ***Ї****. Біля неї знаходиться* ***їжачок”***. Господи, та скажи ж удвічі коротше: *“Дітки, оце літера* ***Ї****, біля неї —* ***їжачок”***... Уявімо, як цей уніфікатор звучав би, перепрошую, “виглядав” би в канцелярському варіанті пісні: *“Галю молодая, / Дай води напиться, / Ти наступним чином виглядаєш, / Дай хоч подивиться”*.

Тепер зупинімось біля префіксальної кальки ***призупинити(ся)***. В 11-томному словнику сучасної української мови цього слова немає. Та й електронний ресурс цього словника каже: “Слова “призупинити” не знайдено. Варто додати у словник? Залиште коментар із прикладом його вживання”. Ну, це скільки завгодно! От і злочинність то *призупиняють,* то *попереджують* замість того, щоб ***зупиняти/спиняти, запобігати/не допускати***. Мало того, уже з’явилися й аналоги в художніх текстах: і двері *привідчиняють* замість ***прочиняти***, і дівчат *приобнімають* замість ***пригортати***, і *“верхня частина ліжка трішки припіднімається”*. Ну якщо трішки, то навіщо ж “при”?

А ось узагалі високоестетичний шедевр мавпування “чужого під лісом”: ***“Основним прийомом презентації нарації є вербалізація”.*** Одразу три уніфікатори з **групи** чи **серіалу В**. Бо коли перекласти *вищезазначену* (тобто ***щойно наведену***) вербалізацію премудрації нормальною мовою, то вийде неймовірно банальна думка: ***розповідають в основному словами***.

Отака ***презентація репрезентації*** або ж ***репрезентація презентації***. І хоча значення іншомовних слів незрідка ще й сплутують, проте ці зозуленята, повилуплювавшись, успішно розкидають навсібіч цілі гнізда солов’їні, як-от ***подавати***, ***показувати, розказувати, розповідати, змальовувати***, ***описувати***, ***знайомити*** тощо. Незабаром, напевне, співатимемо: *“Дівчина підійшла, рученьку презентувала / Ой лучче б я була, [бодай би я була], кохання не репрезентувала”*.

Наша мова формувалася, зокрема, за принципом антропоморфізму, тобто, приміряння явищ природи, абстрактних понять на людину. Наприклад, *з одного боку — з другого боку,* бо їх, боків, у людини тільки два. Та й порядкового числівника ***другий*** ніхто не скасовував, але нині ледь не всі замінюють його *іншим* (антикалька із **серіалу Г** “Хай і гірше, аби інше”). Воно то й *з іншого боку* може бути, але тоді, коли розглядаємо кілька аспектів, а коли протиставляємо чи паруємо, то таки *з* ***другого***, бо *інший бік* — уже сп***и***на (наголос на першому складі) або живіт. Реклама: *“Кохана, ось одна шкарпетка, а де інша?”*. А інша — з іншої (інакшої) пари. А ось і в художньому творі: *одна* нога — й *інша* (таж їх лише дві!). До речі, про *ноги* й *руки*. Їх тепер почали посилено замінювати *кінцівками*. І цей жах перекочовує навіть у поезію!

Нормальний вислів у росіян *тем не менее*, і звучить у них мелодійно, але, буквально перенесений на український ґрунт, постає какофонією *тимнеменш*, ***тимчасом*** є ціла купа “відцураних” своїх: ***а втім, а таки, зате, проте, однак,*** зрештою просто ***але***, а поруч із купою — одна калюжа і *тим не менш* усі туди дружно чалапають. Незабаром співатимемо про свекруху лихую: *“Хоч не лає, то бурчить, / [Тим не менше] — не мовчить”*. Щось не так? Там було: *“...****А все ж*** *вона не мовчить”*.

Юристам завдячуємо калькою ***в якості.*** Вона все розростається *“в якості”* отруйного гриба. Ну хіба зламається язик, сказавши *викликають* ***як свідка*** чи ***за свідка***, а коли вже він, язик, усихає без офіціозу/канцеляриту, то бодай ***у статусі***. А в багатьох інших випадках можна сказати і *в ролі*. Бо інакше й Павла Тичину теж треба правити: *“Хай чабан — усі гукнули — ~~за~~ [в якості] отамана буде”*.

Семантична калька ***присутній/відсутній***. У шкільних аналізах текстів епітети й метафори *присутні* чи *відсутні*, як люди. Тест: “Позначте рядок, у якому *відсутні* дзвінкі приголосні”. Певне, якщо сказати ***немає***, то буде “невчоно”. Нарешті, на юридичному рівні, в інформації про кандидатів у народні депутати: *судимість відсутня*. Її тут теж персоніфіковано: могла бути й присутньою, але під час виборчої кампанії залягла на дно чи поїхала кудись на гавайські виборчі округи.

Оточуюча дійсність — дієприкметникова калька (коли вже вийдемо з оточення?) плюс канцелярит; а є ж гарне, мудре, як світ, усеосяжне слово ***світ,*** а ще — ***довкілля, навколишня дійсність***. Та й люди не *оточуючі*, а ***навколишні*** чи ***довколишні***.

Кальку *без виключення* вживають усі депутати ***без винятку***. І не тільки вони. Дієслово *навчати* вимагає родового, а не давального відмінка: ***навчати грамоти***, а не *грамоті*; *перерахування* стосується грошей, а так — ***перелік, лічба***; *життя продовжується* — треба ***триває;*** *надає перевагу* — треба ***віддає***, а ***надає*** хтось комусь слово; натомість допомогу ***подає***; *у першу чергу* (доки стоятимемо в чергах?) — ***насамперед, передовсім, спершу, найперш;*** *частіше за все —* ***найчастіше***; не *поверхневий, а* ***поверховий*** *підхід* (а *поверхневий* — натяг води, пригадаймо з фізики); *співпадає* — це коли *співає* й *падає* , а по-нашому — ***збігається***, ***сходиться***; *протиріччя* — то в побуті, в усіх інших значеннях — ***суперечності***; *вести себе —* ***поводитися***; *в корені міняє —* ***докорінно змінює;*** *не тільки..., але й* (не треба заперечного *але*, потрібне приєднувальне ***а й***), *<u>стик</u>нувся з чимось —* ***зіткнувся***, *має справу (клопіт, халепу) з чимось;* не *<u>об</u>умовлює* (рос. оговаривает условия), а ***зумовлює*** (спричиняє).

І такого ще **дуже** багато, але насамкінець — три найтиповіші глюки. Щодня, щохвилини (дяка рекламодавцям) відлунює у вухах покруч — ***безкоштовний***. “Статті докторів наук друкуються *безкоштовно*” — ще донедавна було ледь не в усіх інформаціях для авторів. Спасибі, звичайно, але тоді для інших — *коштовно*? Із антикальки без+коштовний (“Хай і гірше, аби інше”) виходить нісенітниця: без+драгоценный. А тимчасом ніхто не скасовував дієслова “платити”, як і префікса “без”. Отже, ***без(о)платний/платний*** — нормальна пара.

Примітивна калька ***пересуватися*** чи ***просуватися***. Механічно переносять *передвигаться/продвигаться*. А то **різні корені**. **“Движение” — це рух**. **Рух — основа буття матерії**. *Пере(про)сування* — один із видів руху — від *сунутися, соватися*. Це на рівні плазунів. Та й то вони — плазують. А ще часом про людину хвору кажуть: “Ноги насилу *пересуває*”. Але більше про важкі речі: *пересувають* шафи з місця на місце, а вже шахи на шахівниці чи столи і пересувають, і *переставляють*. І нарешті — шедевр рекламотворчості: ***“Найкращий спосіб пересування — політ”!***

Як це називаєт<u>ся</u>? Канцелярит на марші? І лазарет *пересувний* замість ***рухомий***, і на премії висувають і засувають, коли можна ***подавати***, ***пропонувати***. Напевне, скоро видаватимуть<u>ся</u> (тобто самі *себе*) і “Правила дорожнього пересування”. Зозулині яйця — в солов’їні гнізда.

Нарешті хитро замаскована калька-уніфікатор ***складова***. Її щодня відмінюють на всі заставки. Це зі словосполуки *составляющая часть*, яка скоротилася до прикметника, що субстантивізувався (тобто став іменником). А можна ж просто — ***частина***. Але й це ще не все. Що *складова*, що *складник,* що *частина* — то такі собі механічні доданки: нині всі складають політичну складову з економічною, культурну складову з інтелектуальною, шукають “складові щастя”, віднімають одне в одного корупційну складову, а в результаті — маємо те, чого не маємо. Бо не маємо головного ***чинника***. А він, отой напівзабутий ***чинник,*** — то не пасивний *фактор*, він здатний на в***чин***ки, бо ***чин*** — це ***дія***, він у***чин***яє взаємо***дію*** *змісту* і *форми*, тобто відповідає не механічному, а діалектичному їх зв’язку. Це — не дрібнички, це — на рівні Слова, яке було і є *в за****чин****і*. Варто б нарешті збагнути, що у птаха людського щастя, крім *красивого* і *корисного* крил, має бути ще й серце — отой третій і найголовніший чинник, про який говорив Сократ, — *моральність*. А вона закодована в народну етику, пісню, вдачу, пам’ять, духовність загалом.

Поки активним чином не втілимо цього в усіх сферах, і то не тільки державного життя, — будемо соватися.

«Благословенне слово, що гартує»

Кобзар ніколи не бував на Прикарпатті, проте удостоївся рекордної кількості пам’ятників на теренах цього краю. Шевченко й гадки не мав, що стане символом світової українськості, і його свята земля відзначатиме перші березневі дні пробудження та змін, вшановуючи ймення свого пророка. “Просвіта” вже сто п’ятдесят років несе до народу Шевченкові настанови, ідеї та спонуку до дії. Шевченко живий, і слово його гартує.

“Благословенне слово, що гартує”, — так називалася творча зустріч молоді, духовенства та інтелігенції краю. Звучали твори Кобзаря в оригінальному виконанні студентів Інституту мистецтв ПНУ ім. В. Стефаника, молодіжних хорів та ансамблів. Чіпали за душу читці поезій та промовці.

Музей шани Т. Шевченка, що діє при Народному домі “Просвіта”, наразі більше працює як маленький оазис літературно-музичного та просвітницького осередку, аніж власне музей. Дуже концентровано цьогоріч саме там проводилася Шевченкіана. Викладач-методист Івано-Франківської ДМШ № 2 ім. В. Барвінського Ярина Курило провела літературно-музичний вечір вшанування Кобзаря учнями школи. Вихованці читали твори Кобзаря, виконували пісні на слова поета чи присвячені йому під акомпанемент фортепіано та бандури. “Чи знаєте ви Шевченка?” — під такою назвою тривала вервичка музики та поезії. І кожен учасник звертався до себе, навчаючись сприймати поезію серцем, виховуючи в собі патріотизм і смак у слові. Бо пізнавати Шевченка — це пізнавати історію між рядками Кобзаря, щоб надалі щоденно опиратися на чорним по білому написані рядки смислів та мудрості.

Шевченківські читання, що також проходили у Музеї народної шани Тараса Шевченка у Народному домі “Просвіта”, об’єднали учасників віком від п’яти до дев’яносто років: Єва Панченко прочитала поезію “Село”, а найстарший присутній просвітянин Микола Кардащук щиро продекламував кілька уривків з кобзаревих поем. Представники чи не всіх дотичних до “Просвіти” об’єднань трепетно і красиво читали “Кобзар”.

Тематичну літературно-музичну композицію “О Господи, подай любити правду на землі” представили артисти симфонічного оркестру обласної філармонії Любов Литвинчук та Ліліана Лавренюк. На завершення читань хор “Берегиня” Союзу українок виконав кілька творів на Шевченківську тематику.

...Завершувалося відзначення шевченкових днів співаною Шевченкіаною у виконанні заслуженої артистки України Світлани Овчарової-Суховій. З вітальним словом виступив голова обласної “Просвіти” Степан Волковецький. На тему “Жінки у життєвій драмі Кобзаря” виступила голова обласної організації “Жіноча громада”, завідувачка культурно-масової роботи обласної “Просвіти” Михайлина Боднар.

А між тим тривали загальноміські заходи у співорганізації з “Просвітою Прикарпаття”. Так 9 березня зранку стартували Шевченківські читання—2019, вкотре традиційно організовані Громадським інститутом аналітики та прикарпатською “Просвітою”.

Заступник голови обласного об’єднання Просвіти Михайло Січка, відкриваючи марафон читань, сказав:

— Шевченко є чудовим прикладом для молоді, як почати з самих низів і стати символом цілого народу.

Прочитати твори Шевченка на Вічевому майдані зібралися представники міської та обласної влади, викладачі, студенти.

А в полудень вся численна громада читців, представників політичних партій, владних структур та громадськості у супроводі муніципального оркестру розпочали урочисту ходу центром міста до пам’ятника Кобзареві, що у міському парку культури. Там під мелодію “Заповіту” квіти до пам’ятника поклали мер міста Р. Марцінків, секретар міськради О. Савчук, голова ІФ ОО ВУТ “Просвіта” Степан Волковецький; відправили панахиду за Тарасія. На заході також виступили керівники міста та обласного центру, Національної спілки письменників та просвітянської громади області.

— *Тарас Шевченко — приклад для наслідування кожним сущим нині*, — наголосив Михайло Січка. — *Його стійкість, його мужність, його віра зобов’язують усіх нас бути такими у часи нинішніх випробувань. А він їх передбачав. Читаймо Шевченка, працюймо і діймо за його Заповітом. І ми переможемо.*

Прес-центр Івано-Франківського ОО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка

«Вогонь, запалений Тарасом»

Саме так назвали свято до 205-річчя Кобзаря просвітяни (модератор О. Петренко), які 11 березня цього року в стінах однієї з музичних шкіл Миколаєва провели літературно-мистецький захід за участю професійних та самодіяльних акторів. Окрасою композиції було виконання творів Т. Шевченка актором, режисером і просвітянином М. Євтушенком.

Владлена РУССОВА,
заступник голови Миколаївської МРО “Просвіта” ім. М. Аркаса

Загалом цьогорічний Кобзаревий ювілей у просвітян Миколаєва, його первинного осередку — Миколаївської міжрайонної організації “Просвіта” імені Миколи Аркаса, позначився традиційними заходами в бібліотеках міста і новаторськими — флешмобами, квестами. Зокрема, 6 березня у Миколаївській обласній універсальній науковій бібліотеці провели традиційну науково-практичну конференцію “Шевченко і сучасність”, на якій з доповідями виступали історики літератури, бібліотекарі, студенти. Присутні могли ознайомитися з виставкою раритетів з фондів бібліотеки та приватного зібрання голови обласної “Просвіти” І. Марцінковського. Особливий інтерес викликали доповіді просвітян Л. Старовойт “Шевченкова енергетична зарядженість поезії Дмитра Кременя”, О. Гриценка “Шевченко та сучасна поп-культура” та І. Берези “Шевченкові акценти у творчості миколаївських письменників останнього десятиріччя”.

Наші члени осередку тримають тісний зв’язок не лише з мовно-історичним клубом при Центральній міській бібліотеці імені М. Кропивницького (модератор — просвітянка І. Загреба), а й із клубом пошанування Назарія Яремчука, проводячи серед інших заходів і літературно-мистецькі вечори до Шевченкових днів. Цьогоріч це була композиція за сценарієм просвітянина, поета П. Панянчука. Чудовим був виступ філармонійного колективу “Вільні козаки” (керівник — Ф. Сичов) та читання поезій Т. Шевченка М. Євтушенком.

Підтримали й ініціативу Міністерства молоді і спорту щодо участі у міжнародному флешмобі “Великий Шевченко”. Просвітяни та їхні знайомі вшанували пам’ять Кобзаря, поклавши квіти до пам’ятника і розмістивши у Фейсбуці відео читання віршів Т. Шевченка.

Цікавим для молоді Чорноморського національного університету імені Петра Могили був квест “Увага! Розшук”, під час якого напередодні уродин Кобзаря шукали “свого Шевченка”. І завершив ювілейний тиждень в університеті літературно-мистецький конкурс “Моя ти доле молодая”, у проведенні якого теж узяли участь наші просвітяни.

«Яскравим світлом слово твоє сяє»

З нагоди 205-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка у Будинку культури села Колоденка Рівненського району відбувся великий святковий концерт. Ініціювали цю важливу подію Рівненське обласне відділення Національної всеукраїнської музичної спілки (голова професор РДГУ Андрій Пастушенко); обласне об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка (проректор Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти Іван Вєтров); Корнинська об’єднана територіальна громада, сільський голова Роман Горбатюк-Василейко.

Анна ЛИМИЧ,
м. Рівне

Уперше з усіх новостворених ОТГ вдалося організувати таке грандіозне дійство, в якому взяли участь художні колективи сіл Корнин, Колоденка, Загороща і Тайкури. А це передусім – народний ансамбль української пісні “Веретено” (керівник Андрій Пастушенко, с. Колоденка), хор Євангельських християн-баптистів, церковний хор с. Загороща, дитячі вокальні ансамблі з Корнина “Пролісок” і “Промінчик”, Загорощі й Колоденки, жіночі вокальні ансамблі із Загорощі та Корнина.

Своє мистецтво демонстрували вокальні тріо “Вишиванка” (с. Колоденка), “Надвечір’я” (с. Тайкури), дует бандуристок у складі Ірини та Наталії Євтушків, Любов Демчук (с. Загороща), Анастасія Ігнатюк, Зоя Шокова (с. Тайкури), Елла Миронець (с. Корнин), інші. Декламували вірші Тараса Шевченка і власні Дарина Ковальчук, Юлія Філончук, Владислав Демчук і поетеса Іванна Голуб. Концерт із понад 25 номерів викликав у глядачів позитивні емоції та враження.

Поміж художніми номерами присутні в залі почули виступи запрошених гостей, зокрема голови Культурно-просвітницького центру ім. Т. О. Сосновського Ярослава Ковальчука. Нагородження художніх колективів і виконавців провели Іван Вєтров, Андрій Пастушенко та Олександр Булига. Насамкінець від Корнинського сільського голови художнім колективам передали й матеріальні заохочення. Провели великий святковий концерт учителі Колоденської ЗОШ І—ІІІ ступенів Вероніка Федчик і Андрій Шут.

Очима Володимира Панченка

Закінчення. Початок на стор. 1

Посоромлення ЮРМИ — характерний мотив у поезії Ліни Костенко. В цьому сенсі вона продовжує ту традицію індивідуалізму, яка в європейській літературі рубежу XIX—XX століть запанувала чи не з легкої руки Фрідріха Ніцше. В українському письменстві така традиція виразно виявила себе у творчості Ольги Кобилянської, Лесі Українки, Володимира Винниченка... Це той індивідуалізм, знаком якого є віра в силу суверенної особистості й негація натовпу з його інстинктами далеко не найвищого кшталту.

Звісно, коли один поет пише про іншого, то він мимоволі, сам того, може, й не відаючи, “виговорює” чимало такого, що стосується його самого! Адже творчість — завжди сповідь автора. Тож і в гіркому досвіді Данте з вірша, про який зараз іде мова, є суто “лінокостенківський” ліричний струмінь: у нашої поетеси була своя “Флоренція”, та, яка охоче цькувала її, намагаючись приборкати-приручити...

В іншому вірші Ліни Костенко (“Чекаю дня, коли собі скажу”) з’являється Мікеланджело. Йдеться тут про етичні максими митця, про вічні муки невдоволення зробленим, про глибинну потребу генія залишатися завжди учнем, semper tiro. Свої максими поетеса знову посилює різким контрастом: то ремісники завжди задоволені собою, а з великими майстрами, такими, як Мікеланджело Буонаротті, все інакше. “В мистецтві я пізнав лише ази”, — каже Мікеланджело, завершуючи життя. Хоча насправді він створив свій мистецький світ, залишаючись суворим суддею для себе самого. Юрма (юрма!) йому не указ, адже генії мають значно надійнішого “контролера” — “незглибиму совість”. А що таке совість, як не внутрішній суддя, який не визнає компромісів?

Знову контрасти, знову етичні максими, знову “альтернативи барикад”, такі характерні для музи Ліни Костенко....

Вінцем сповнених максималістського духу розмислів Ліни Костенко про долі й терни митців є драматична поема “Сніг у Флоренції”, вперше надрукована в її збірці “Сад нетанучих скульптур” (1987; дата в кінці поеми — 1983—1985). Зерно сюжету поетеса відшукала в “Життєписах найзнаменитіших живописців, скульпторів і зодчих” Джорджо Вазарі, де є докладна розповідь про флорентійського скульптора й архітектора Джованфранческо Рустичі (1474—1554).

Проте основне місце дії в поемі все ж не Флоренція, а французьке містечко Тур: тут, у глухому закутку монастирського саду, й розгортається дійство, покликане донести до нас схожу на притчу історію про митців зламаних і незламних.

Ліна Костенко весь час тримає в пам’яті, що її поема — *драматична,* що призначена вона не лише для читання, а й для театру, тож установка на видовище, динаміку, зміну емоційних планів для неї важлива. І вона починає з дотепної сцени з двома монахами, які крадькома грають у “запретні” (заборонені самим кардиналом!) шахи, позираючи час од часу в бік загадкового самітника (Старого). Його нещодавно привіз у монастир якийсь синьйор — привіз, щоб залишити тут назавжди.

Але теревені монахів багато що прояснюють і в ситуації, що склалася у Франції загалом. Щойно помер король; “в Парижі траур, при дворі гризня”, каже один із монахів. Згідно з історичним календарем, то мав би бути 1547 рік, коли не стало короля Франціска I. Того самого Франціска I, при дворі якого доживав віку знаменитий Леонардо да Вінчі. Але покійний король відзначився не тільки своєю прихильністю до мистецтв. Під час його правління у Франції набув поширення рух Реформації, очолений Жаном Кальвіном, — і Франціск I узявся жорстоко переслідувати протестантів-гугенотів. Сплеск гонінь стався у 1534—1535 роках, унаслідок чого Кальвін змушений був полишити батьківщину й переїхати у Швейцарію.

Цей історичний “антураж” у поемі Ліни Костенко вельми суттєвий: у репліках монахів гугеноти згадуються не раз, причому стає зрозуміло, що їх не тільки переслідують, а й фізично знищують. Страшна Варфоломіївська ніч 1572 року, коли сталася велика різанина гугенотів, ще попереду, проте всюдисущий волохатий Чортик, який і собі — з волі авторки — раз у раз з’являється на кону, недарма вже тепер зловтішається видовищем страт протестантів: “Як у світильні обгорілий гнотик, / уже ледь-ледь чорніє гугенотик!” Він мовби передчуває час іще більших кострищ.

Запам’ятаймо: 1547 рік; у містечку Тур, як і по всій Франції, панує великий страх, викликаний політикою гонінь і заборон. Річ, однак, у тім, що Ліна Костенко розповідає нам *притчу*, тож будьмо уважні до несподіваних алюзій, прихованих значень, підтекстів. От і зі смертю короля Франціска I не все так просто: у 1983—1985 роках, коли писалася поема, в СРСР також один за одним помирали “королі”. В листопаді 1982-го упокоївся генсек КПРС Леонід Брежнєв; услід за ним не стало Юрія Андропова (лютий 1984 р.), а потім і Костянтина Черненка (березень 1985 р.). Асоціативний ланцюжок очевидний: смута у Франції 1547 року має нагадати брежнєвську і постбрежнєвську ситуацію в СРСР, коли так само загострилася боротьба за “престол” і почалася метушлива “зміна еліт”... Все це вічні сюжети, і Ліна Костенко саме про паралелі й аналогії змушує думати читачів поеми.

Свої “гугеноти” в СРСР теж були, - дисиденти, правозахисники, різного кольору “націоналісти”. Особливо багато “гугенотів” було в Україні, де “під ковпаком” КДБ опинилася мало не вся українськомовна інтелігенція, особливо ж творча...

Вся перша дія поеми “Сніг у Флоренції” — про страх, що оволодіває душами.

Щоправда, оволодіває не всіма однаково. Ось хоч би й ті два монахи: один із них полохливий, другий — не дуже. Причому, полохливому важче, ніж небоязкому! Бо він ще й сам себе залякує. Характерною є розмова ченців про Чортика: “Я не боюсь, то я його й не бачу, /А ти тремтиш, то він тебе й скубе”, — резонно зауважує Перший монах (той, що небоязкий). Чортик, між іншим, сублімований (пояснює нам ремарка); він самонавіюваний, бо ж виповзає з клубочіння страхів, що заполонили чернечу душу! А мораль напрошується сама по собі: полохливість посполитого люду тільки заохочує деспотів. Як писав в одному з ранніх віршів Борис Олійник: “Коб не було рабів, — цікаво, чи з’явилися б тирани?”

Колориту дійству, в якому беруть участь монахи, додає й брат Домінік, монастирська нишпорка, яка скрізь винюхує “крамолу”, щоб донести куди слід. Але Домінік, як з’ясовується, і сам не без гріха. Він — сновида! І цей “компромат” уміло використовує Перший монах, аби спекатися всюдисущого вивідника, який навіть примудрився облаштувати собі таємну лазівку — “дірку в бузині”.

“Дірка в бузині” — акцентована деталь: авторка кілька разів повертається до неї, щоб покепкувати над цим символом шпигування, без якого деспотіям ніяк не обійтися. І ось що цікаво: брат Домінік — стукач натхненний; винюхування “крамоли” йому приносить неабияку втіху. Тож можемо цілком повірити словам, що вихопилися з уст цього ченця як щось сокровенне й радісне: “Прекрасен світ крізь дірку в бузині”...

Але то все тільки преамбула до історії Старого, самітника з монастирського саду.

Ліна Костенко вдалася до прийому, який інколи зустрічається в літературі й кіно: вона звела в непростому діалозі людину, що завершує життя, — з нею самою, молодою (так, зокрема, починається пропущений багатьма фільм Ельдара Рязанова “Предсказание”, знятий 1992 року, вже значно пізніше, ніж було написано драматичну поему “Сніг у Флоренції”). Старий скульптор Рустичі, який доживає віку в монастирі, тепер судить себе, “прокручуючи” плівку прожитих літ і ведучи сповідальну розмову з Флорентійцем, себто — з самим собою, колишнім.

Історія життя Джованфранческо Рустичі в цьому діалозі постає як драма змарнованого, недореалізованого таланту, розміняного на спокуси. Світ ловив — і впіймав Рустичі. Примарою багатства, солодким смаком слави, примхами замовників... Помічений ще в юності меценатом Лоренцо Незрівнянним, Джованфранческо, здавалося б, мав усі шанси зайняти місце поруч із Леонардо да Вінчі, з яким він колись разом навчався у майстрів. Але сталося так, що він “життям не зміг до себе дорівнятись” (у “Лісовій пісні” Лесі Українки ці слова каже Мавка Лукашеві).

Прискіпливий самосуд Джованфранческо Рустичі дає змогу розібратися у причинах катастрофи. Ліна Костенко акцентує на тому, що скульптору забракло *самозреченості* у служінні мистецтву. Це її максималістська позиція: якщо ти богопокликаний митець, то будь сам собі найвищим суддею. Не зраджуй своєму покликанню. Не догоджай юрмі (добре знайомий читачам Ліни Костенко мотив!). Бунтуй, відстоюй свою творчу свободу. Якщо треба, будь схожим на Мікеланджело, який шпурляв дошками в набридливих замовників — і нічим не поступався, робив своє...

Ліна Костенко в родинному колі

Згадки про Мікеланджело й Данте в діалозі Флорентійця і Старого виринають за законом контрасту: незрима присутність цих двох геніїв створює у поемі атмосферу високої моральної напруги, виразно відтінюючи слабини й поразки Рустичі.

Джованфранческо Рустичі, як і Данте, теж флорентієць. І в нього теж були свої вершини — надгробний пам’ятник Боккаччо, скульптурні зображення Іоанна, Левіта й Фарисея на церкві Сан-Джованні... У поемі є кілька ретроспективних сцен; в одній із них Старий тужливо роздивляється ті свої шедеври, до яких йому самому давно вже не дотягтися. Не дотягтися, оскільки межу перейдено ще в молодості. Доба Лоренцо Незрівнянного закінчилася, його знаменитий Сад занепав, настав час цинізму. Джованфранческо Рустичі також підхопила стихія спокус — гроші, близькість до сильних світу, популярність, розваги, жінки... “Коли цькували — я протистояв, / Лише коли наблизили — піддався”, — згадує тепер скульптор. За цими його словами знову чуємо максималістський моральний імператив поетеси: значить, не виходь на шлях конформізму; малі компроміси обертаються великими поразками; розплата за спокуси неминуче настане, і буде вона дуже болючою...

В історії світового мистецтва можна, звісно, відшукати факти, що заперечують ці максими, — але ж річ у тім, що нас зараз цікавить саме моральний катехізис авторки “Снігу у Флоренції”! А він, як бачимо, радикальний, оскільки рішуче обстоює стоїчний нонконформізм митця, його здатність до самостояння і саможертовності.

У тому ж високому ключі трактує поетеса й тему patria — стосунків митця з рідною землею, вітчизною. Історія Рустичі постає на тлі історії Данте, якого рідна Флоренція зробила вигнанцем. Щоправда, тут є нюанс: як зауважує Флорентієць, “Цькувала не Флоренція, не мати, /А міста самоназвані отці” (у вірші “Під вечір виходить на вулицю він” подібного нюансування не було; там ішлося просто про Флоренцію). Ця заувага видається дуже українською: скажімо, Василя Стуса чи й саму Ліну Костенко також цькували “самоназвані отці”, а не Україна як така (більшість люду жила, нічого про ті гоніння не знаючи; багато хто й співчував, щоправда — тихо; інші — потрохи закипали обуренням; були й такі, кому байдуже).

Флоренція, отож, у поемі — це мати для Данте. І сам він — вигнанець, а не втікач, як Рустичі, котрий добровільно подався у Париж подалі від “огидних баталій” і задухи. На тлі нинішньої широко практикованої “свободи проживання” поділ емігрантів на вигнанців і втікачів видається досить умовним. Зате він цілком логічний у максималістській моральній моделі поетеси. Втечу Рустичі з “розтерзаної Італії” вона осуджує.

Є в поемі “Сніг у Флоренції” і love story. Вона сумна й багатозначна, наче притча.

Дівчину звали Маріелла. У молоді роки Джованфранческо увічнив її у прекрасній мармуровій скульптурі — і було кохання, і була зрада. Стихія розваг узяла скульптора в полон, і він забув про Маріеллу. Дівчина невдовзі померла (“в голод, у війну...”), а скульптуру вивезли кудись на чужину. Проте Ліна Костенко не ставить тут крапку: уже в самому фіналі цієї щедрої на прийоми мистецької умовності поеми раптом з’являється Прекрасна жінка (мармурова статуя Маріелли!), яка шукає свого Джованфранческо Рустичі. Шукає — contra spem spero...

Вітер з Італії, отож, приніс Ліні Костенко цього разу історію, трансформуючи яку, вона сказала речі цілком сокровенні, особисті. Флоренція і Тур — то її “псевдонім” України тих часів, коли вибір між свободою і конформізмом, зроблений на користь конформізму, означав втрату власного “Я”, зраду своєму призначенню (зрештою, це ситуація універсальна, вона може стосуватися не тільки України і не тільки “тих часів”). Компромісність, етична хисткість, двоїстість душі згубні для митця, — такою є максима Ліни Костенко. Вона її вистраждала, зумівши, як це буває з поетами неординарної долі, навіть несприятливі обставини обернути собі на користь. “Усе воно колись згодиться мені як матеріал”, — казав ліричний герой новели Михайла Коцюбинського “Цвіт яблуні”. Так і в Ліни Костенко: її горде обстоювання своєї “духовної суверенності” знаходило продовження в поетичній творчості, зокрема й у “діалогах” з італійцями, які залишилися в історії.

Цей дивовижний Сергій Білокінь

Закінчення. Початок на стор. 1

Згодом ми зустрічалися з Сергієм — так звали юнака — в редакції “Українського ботанічного журналу”, де працював тоді Євген Сверстюк і де незмінним співробітником була Зінаїда Костянтинівна Піскорська. Сергій Білокінь був тут “своїм”. І не лише як син відомого вченого-ботаніка. Цей тендітний інтелігентний юнак уже зажив репутації великого бібліофіла. Він цікавився широким колом явищ літератури й мистецтва, і то неабияк, а доскіпливо, виявляючи дослідницькі схильності, а до того ще й захоплювався колекціонерством та архівістикою: зовсім “нетипові” для його віку інтереси! Вражав ерудицією, зрілістю міркувань та поважністю намірів. Здавалося, він і народився для науки. Та часто багатообіцяючі юнаки не справджують надій, відхиляються від свого призначення, згасають у суєті життя. На щастя, із Сергієм цього не сталося. І завдячувати маємо насамперед його інтелектуальній спразі, дослідницькій наполегливості, з якої скристалізувалася й дисципліна праці та думки, шляхетності духу. І не в останню чергу — твердості, волі, начебто й зовсім несподіваними у цій м’якій, сором’язливій, делікатній натурі. Цю твердість доводиться підкреслити тому, що вже перші кроки Сергія Білоконя в науці припали на час, коли хрущовська “відлига” скінчилася, і ледь підтала поверхня промерзлого ґрунту знову взялася льодовою кіркою. Тож доводилося йти супроти “атмосферних явищ”...

І професійне навчання, і творче зростання, і пошукування та прокладання власної стежини в науці — все це потребувало багатократних зусиль та твердих етичних орієнтирів, а може, й віри в покликаність до визначеної собі самому справи.

Мабуть, за умов бодай трохи сприятливіших, нормальніших, Сергій Білокінь зробив би неймовірно багато. Але й те, що зробив він, ущемлюваний, “скорочуваний” з посад, тривалий час не маючи офіційного статусу, — викликає повагу і вдячність. Та й подив: понад триста публікацій, і то частогусто на теми, де він був “першопрохідником”, відкривав незнане чи забуте, вводив у науковий обіг невідомі матеріали. Джерелознавча пристрасть, смак до історичних подробиць, яких він немало врятував від забуття і перед якими відчуває особисту відповідальність, інтуїтивне відчуття “напрямів”, де треба шукати живі й документальні свідчення про давнє й недавнє минуле, наукова скрупульозність поєднуються в нього з виробленим світоглядом, добре опрацьованою методологією, широтою інтересів та витонченим художнім смаком.

Завдяки всьому цьому Сергій Білокінь здобув заслужений авторитет джерелознавця, бібліографа, книгознавця, історика, мистецтвознавця, літературознавця. У кожній із цих царин він зробив немало, а подекуди його внесок просто унікальний, скажімо, в українське джерелознавство, у Нарбутіану, у вивчення культурного життя, культурної історії Києва, маловідомих сторінок українського мистецтва і мистецтвознавства, окремих яскравих діячів української культури (М. Бойчук, Ф. Ернст, М. Зеров, В. Модзалевський, С. Таранушенко та ін).

Сергій Білокінь не раз виступав піонером постановки складних, “дражливих”, а простіше кажучи, заборонених тривалий час тем. Так, він перший, задовго до офіційних істориків, порушив питання про переоцінку постаті М. Грушевського, так само й М. Скрипника — власне, про повернення до історичної правди.

Маючи глибоке почуття патріотичної суспільницької відповідальності, він не обмежує себе кабінетною дослідницькою працею, а багато часу, уваги та й сил віддає популяризаторській діяльності. Чимало киян пам’ятають, яке глибоке враження справили на них його доповіді про М. Грушевського, М. Скрипника, про процес “Спілки Визволення України” ще задовго до офіційного перегляду цієї провокаційної справи, — та інші, читані в Будинку вчених та в Музеї історії Києва.

До своєї фундаментальної праці “Управління державним терором” — про механізм більшовицького терору як способу керування державою, Сергій Іванович Білокінь ішов багато років. Маючи природжений хист спостерігача й аналітика, поціновувача документального матеріалу, вміючи побачити відблиск історії в краплині запротокольованого факту, він протягом багатьох років, досліджуючи широке коло явищ культури й мистецтва, — водночас збирав, нагромаджував і особисті враження, і свідчення самовидців, і документальні тексти, що стосувалися природи політичного режиму, який буквально змінив обличчя цілих народів на “одній шостій” земної кулі. Характеристичному потенціалові цього матеріалу відповідала вправність аналітичних процедур дослідника, і “головна книга” (так мені здається) Сергія Івановича визрівала... Він мав “розрахуватися” зі своїм “особистим ворогом” — особистим у тому сенсі, що він глибоко перечулено, як складник власної біографії, сприймав той розрив культурних поколінь, ту “вирву” в живому (покаліченому) тілі нації, що їх утворив більшовицький геноцид.

Але тим часом були численні журнальні та газетні публікації, що висвітлювали окремі ланки цього механізму терору. З-поміж них великий резонанс мала праця “Більшовизм: механіка тотального винищення населення”, опублікована в № 4 і № 5 журналу “Сучасність” за 1998 р. У ній чи не вперше так скрупульозно й документовано було “реконструйовано” складний своєю продуманістю і небувало методичний за дієвістю механізм нищення невгодного “людського матеріалу”, створений більшовизмом. Власне, нова книга — теж на цю тему, але потрактовує її набагато ширше. Дослідник не лише відслідковує всі гвинтики, шарніри й важелі цього небувалого ще в історії людства за конструктивною продуманістю й технічною досконалістю механізму терору, а й показує особливості його дії в різних соціальних та професійних сферах суспільства, — а таким чином і наслідки цієї дії для особистих доль безлічі людей та для структури і якості суспільства загалом.

Найстрашніше, що в цій книзі є, — це самі документи історії, самі щирі голоси екзальтованих механіків масових убивств. Здавалося б, вони й самі собою говорять так багато, що можна було б обмежитися з публікацією документів. Але Сергій Білокінь — не пропагандист і не викривач, його мета не в тому, щоб справити враження на читача, а в тому, щоб з’ясувати сутність великих історичних процесів, їхні рушійні сили та безпосередні, а ще більше далекосяглі наслідки. Тому він застосовує тонкі аналітичні процедури (“на очах” у читача їх обговорюючи й демонструючи), перевіряє самі документи, зіставляє їх і скоординовує, співвідносить власні інтерпретації з інтерпретаціями інших досліджень. Власне кажучи, це звичайна практика справжньої науки, але в праці С. І. Білоконя така самодисципліна є якось особливо переконливою і викликає довіру. Фактично зміст і характер книги виходить за межі авторського жанрового самовизначення: “Джерелознавче дослідження” — і є працею з вагомими елементами політології та історіографії (хоч залучення величезної кількості джерел, їхня “регламентація”, докладна реконструкція за ними структури репресивних установ, режиму слідства,

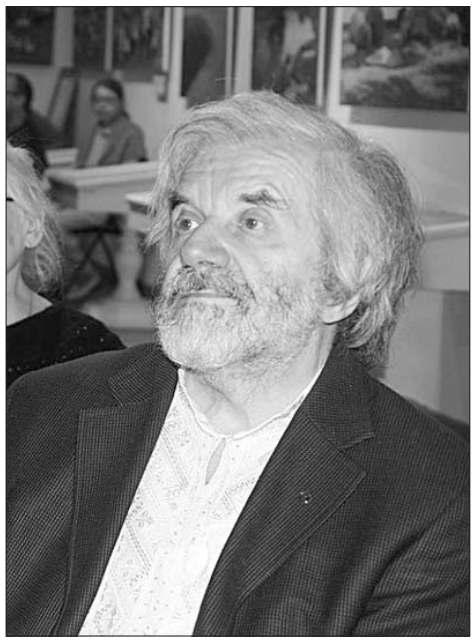

тюремного побуту тощо — становить важливу частину змісту книги).

І ще: порівняно з попередніми працями нашого автора на цю тему, нова книга виграє наявністю ширшого загальноісторичного контексту та історіософським осмисленням соціальної і культурної катастрофи першої половини XX ст. (все на тій же “одній шостій“). Вона спонукає глибше задуматися над тим, що сталося з нашим народом і адекватніше оцінити причини його нинішнього стану.

Хто ж він, цей невтомний трудівник, цей непомітний, але всюдисущий Сергій Іванович Білокінь?

Той тихий маг джерельної інформації, до якого можна завжди звернутися в пошуках забутого імені, факту, дати... де, в якому тексті і на якій сторінці написане те і се? Так, це він. Ми ж усі його добре знаємо. Одначе проблема в тім, що добре знання є здебільшого повним незнанням. Ось і в цьому випадку. Сергій Білокінь не є такий собі рідкісний кладезь інформації, хай і вельми дорогоцінної — мовляв, інформолігарх. Велика дяка йому за цю, скажімо, екстра-гіпер-супер-ультра-інформативність, за володіння унікальними виданнями й опанування широчезної джерельної бази (а за всім цим — праця і пристрасть, пристрасть і праця), — але ще важливіше, що він глибокий аналітик та інтерпретатор цієї інформації — і дорогоцінної, і тимчасово дрібничкової не меншою мірою. І нерідко приходить до перегляду усталених у нашому суспільствознавстві поглядів або до їхнього поглиблення.

Ось один із прикладів. Усі ми давно засвоїли уявлення про сталінський Великий терор, яким позначено 1937 рік. Сергій Білокінь на безлічі фактів і документів (епос!) показав, що масштаби терору були не меншими і до 1937-го, і до сумнозвісного 1 грудня 1934-го. І масштаби, і державотворча філософія, і технології. Більше того, у своєму вже згадуваному вище, справді новаторському дослідженні “Управління державним терором” Сергій Білокінь відобразив у всіх важелях і всіх подробицях (аж до побутових) механізм конструювання і практичної дії цього всеосяжного державного терору і виконавчу роль у ньому безлічі великих і малих, колективних і індивідуальних “гвинтиків” шаленого локомотива радянської історії (згадуєте: “Наш паровоз вперёд летит, / В коммуне остановка”). Вражає картина жахливої наукової продуманості, від теоретичних висот до житейської скрупульозності, всієї державної політики. Ні, більшовицький режим — не результат бунту п’яних петроградських матросів, як це втішно пояснювали деякі й дуже солідні автори. Ні, це прорив у реальну історію божевільних (але прагматичних!) візій, нагромаджуваних століттями, — візій “остаточного вирішення” невирішального. Натхненники й вожді більшовизму не були ж людьми з вулиці й невігласами — і за ощасливлення людства бралися не з порожніми руками й порожньою головою. Крім геніального Володимира Ілліча Леніна ще ж які мислителі були — і Троцький, і Бухарін, і Луначарський... А практики — Свердлов, Дзержинський, Сталін...

Тут я хочу сказати, що особисто вдячний Сергієві Білоконю за його немалу участь в оприлюдненні невідомих раніше документів про Леніна (і самого Леніна). Свого часу, пишучи памфлет “Інтернаціоналізм чи русифікація?”, я був під впливом його передсмертних записок про національне питання і всього того повороту (тимчасового) в національній політиці, ініціатором якого він став. Це правда — він ненавидів “русотяпство” (його термін) і російський великодержавний шовінізм (теж його формула). Цього не слід забувати. Але знаємо тепер і інше — так званий (нами) сталінізм був усього лише вправним продовженням ленінщини...

Та біс із ними. Все-таки не вони в центрі уваги й праці Сергія Білоконя. А українська історія, українська культура, книга і книгознавство, музеї і музеєзнавство, українське мистецтво. Звісно, в тому історичному контексті і в тих обставинах, про які згадувалося вище. (Гіркий висновок з історії більшовицького терору: “Український національний організм зазнав таких кількісних і якісних деформацій, що призвели до зміни його людського єства”).

Цьому “тихому” і скромному чоловікові змолоду властиве було те, що тепер називаємо “духовним аристократизмом” — у смаках, критеріях, регламентації й поцінуванні культурних явищ. З цим він прийшов у 60-ті роки в шістдесятництво, у Клуб творчої молоді, де був поруч Алли Горської, Віктора Зарецького як носій культурницької традиції. Його перші наукові розвідки присвячені історії української інтелігенції, трагічній долі національної аристократії (чи не перший у тогочасній Україні він порушив табу на цю тему і наголосив наслідки винищення чи занепаду української аристократії для подальшої долі національної державності — це тепер усі це “знають”, — а тоді? Тоді треба було протистояти вульгаризовано-демократичним упередженням).

Приваблювали (заворожували!) Сергія Білоконя елітарні феномени української культури та її вершинні постаті. Треба було багато збирати, впорядковувати, досліджувати. Він пише про Г. Нарбута, Ф. Ернста, С. Таранущенка, М. Зерова, упорядковує і видає спогади М. Грушевського і окремі статті С. Єфремова. Укладає фундаментальну “Довідкову книгу з української культурної спадщини” (2009), стає одним з ініціаторів створення довідника “Хто є хто в Україні”.

Це лише деякі сторони його багатогранного діяння. І в усьому й завжди він максимально уважний, відповідальний, прискіпливий. Це не настановлення чи самонастановлення. Взагалі не дисциплінарна якість, щось більше. Це душевне переживання того, що вважає він своїм покликанням.

Таке — якщо коротко — моє загальне враження (чи такий висновок) від більш як півстолітнього знайомства та різної міри спілкування з колись Сергійком Білоконем, а тепер — Сергієм Івановичем Білоконем.

Дяка йому.

І хай, як казав Шевченко, “діла добрих оновляться”.

Іван ДЗЮБА

Поліфонія слова Володимира Корнійчука: про книгу «КольороМузика Слова»

Володимир ГРАБОВСЬКИЙ

“Почім грам сивого горя?..”, “...Ті слова приходять до мене з неба”, “І тамую душу молитвами”... Це — назви деяких мальованих поезій у прозі Володимира Корнійчука, що віддавна присутній в українському письменстві, в музичній критиці та журналістиці. Нині він — головний редактор часопису “Музика”, а до того понад 20 років видавав “Українську музичну газету”. Це видання, засноване в УРСР ще в 20-х роках, згодом “загубилося” і лише в 90-х роках зусиллями В. Корнійчука під егідою Національної Всеукраїнської музичної спілки відновило свою історію.

Почесний громадянин міста Вишневого, уродженець Шевченкової землі (с. Цибулеве на Черкащині), невтомно й цілеспрямовано йде своїм шляхом. Заслужений журналіст України, член національних творчих спілок — письменників, журналістів, театральних діячів, хореографічної спілки, — В. Корнійчук має низку нагород: почесних звань, премій, орденів та медалей.

Здобув мистецьку освіту як хореограф в училищі культури та театрознавець у Київському національному університеті театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого. Згодом відчув потяг до літературної творчості, що, очевидно, “стимулювалася” журналістсько-репортерською працею, якою займається вже упродовж десятків літ. Аналітичні статті, рецензії, творчі портрети, есеї, інтерв’ю, репортажі опубліковано в українських та зарубіжних часописах. Крім театрознавчих досліджень — “Театр з аурою сонця” (2001); “Ave Maria!” або “Психологічні особливості акторської творчості Марії Заньковецької” (2004), виходять друком інші книжки автора. Одна з перших — “Шукачі женьшеня” (1995).

“Багатовекторність” Володимира Корнійчука у полі мистецтва і культури знайшла оригінальне продовження в його письменстві. Цікавий збірник “КольороМузика Слова” скеровує, власне, до Слова в оточенні образотворчості та мистецтва звуків. В. Корнійчук, навчаючись у мистецьких закладах, очевидно, на довгі роки був “заражений” постатями і творчими вершинами геніальних музикантів світу та України — Й. С. Баха, П. Чайковського, В. А. Моцарта, А. Веделя, Л. Бетховена, М. Леонтовича та інших композиторів.

Маючи в руках змістовну, поліфонічну (багатозвучну) книгу автора, з якої вже зацитовано кілька слів, мимоволі приходиш до оманливого висновку: ось тут так багато різного, “кольорового” і “музичного”, ви-Словленого, бери і використовуй! Тут і влучні спостереження імпресіоністичних, часом експресіоністичних порухів душі, “метафоричне бачення світу”, філософське розуміння сутності буття... Як зазначають деякі критики, В. Корнійчук продовжує напрям поетичної творчості у прозі, започаткований, можливо, у Древній Греції і успішно піднесений до вершин у давній поезії Японії.

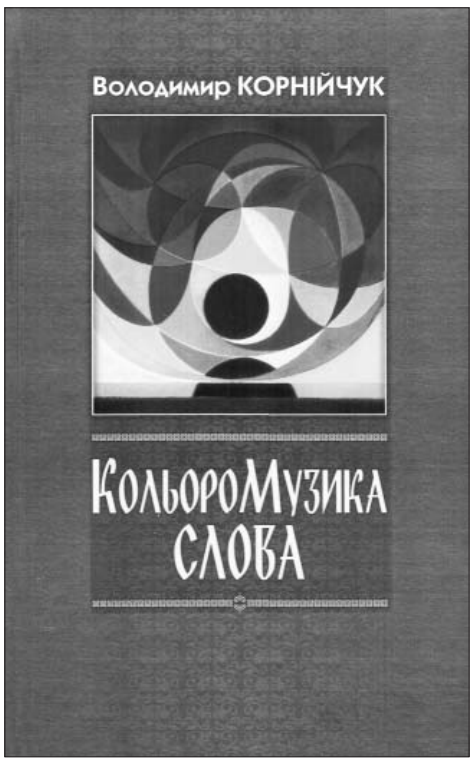

Збірник “КольороМузика Слова” складають “Мальовані поезії у прозі”; “Новели”; “Короткі повісті”; “Фотородовід” і “Преса про автора”. Сім міні-циклів “мальованих” поезій зі знаковими підназвами “Осягти її таїну”, “Віддати борг сповна” та інші — це зосередження особливої уваги поета на Слові, на його магічній силі:

Слово для мене — Святе!
І коли працюю над Словом,
то відчуваю його
не лише на смак, дотик,
а й тембр і колір...
Тоді воно звучить у мені
Мелодією божественною...

Мотиви пам’яті, життя в різних іпостасях у рядках:

Так бризнули вірші. Сині
На життя моє біле і чорне.
І червоне у ньому є:
то батько і мати,
яких уже немає.

В. Корнійчук розкриває особисті шляхи поетизування не хизуючись, а навпаки, ніби “заземлює” високі душевні пориви.

Мої вірші — то розкидані бубки думок, які все
Життя збираю докупи і ніяк не можу зібрати:
Знову розсипаються...

Проте, складаючи методичний “трактат” словотворення, автор апелює до інших мистецтв, до Абсолюту:

Як народжуються вірші?
Дуже просто: під час ходи, поїздок чи звичайнісінької роботи...
Та є ще одна таїна: ті слова приходять до мене з неба, навіть тоді,
коли їх зовсім не чекаєш — лишень записуєш на нотоносці душі...

Уважно й доброзичливо спостерігаючи реалії нашого сьогодення, він бачить буття у всьому його різнобарв’ї. Помічає непривабливі картини, що не завше, мабуть, стають предметом поезії: це наші смітники, в яких порпаються люди; випадок на Хрещатику, коли “*навколішках на асфальті, в пилюзі, у подертій куфайчині, картатій грубій хустці, в стоптаних чунях стояла сільська жінка і просила милостині*”. Подібно про молодого чоловіка, що старанно протер хусточкою “*обідця смітника й, схилившись над ним, почав вибирати сяку-таку поживу*”. Авторові пригадуються далекі 50-ті роки з руками тітки і бабуні, які швидко молотили житні снопи ціпами... А образ рідних працьовитих рук виник у пам’яті, коли побачив руки старої жінки, яка щось хутко шукала у смітнику вже не в 50-х, а — сьогодні: “*То, чоловіче, йде наша квола, ще не зміцніла, але незалежна Україна в образі сухорлявої, невеличкої на зріст жіночки, яка ще й прикульгує на ліву, згинаючись у попереку*”.

Наше воєнне сьогодення викликало до життя інший образ у рядках письменника: чуючи салюти перемоги далекої вже війни, дівчинка на руках у мами здригалася, немов би відчуваючи жахіття сьогоднішніх залпів на сході України.

Творчість В. Корнійчука виповнена постатями музикантів і відлунням їхніх композицій.

“*Ведель у музиці — то ангел-хранитель над Україною*”.

“Коли слухаю Леонтовича, особливо ж його старовинний козацький кант “Ой, зійшла зоря”, то думаю, що таку музику міг творити лише намісник Бога на землі”, — ділиться автор.

Гармонія.
Спокій.
І впевненість у собі: скільки разів ми собі цього бажаємо,
та чи завжди досягаємо цього...

Коротка повість “Петрові батоги — Реквієм. За Вольфґанґом Амадеєм Моцартом” — щемкий текст, присвячений передчасному відходу у засвіти письменникового батька Петра — солдата, трудівника, порядної людини (загинув у автокатастрофі). В. Корнійчук в 11-й частині “Петрових батогів” віддав належне батькові, який умів не лише славно працювати — шоферувати, а й веселитися: “*Зруйнувавши гармонію ладів, творив нечувану до цього гармонію власного танцю*”.

Потрібно розповісти про нашого сучасника, представленого в книзі автора — унікальну, універсальну особистість — Флоріана Юр’єва. Український скрипковий майстер, архітектор, живописець, композитор... У своїй діяльності зумів поєднати абсолютно різні види мистецтва (простір і час!). На Либідській, у Києві, як пише В. Корнійчук, “звів музику в камені” — височіє споруда архітектора сучасного концертного залу, що отримала модерну назву “Літаюча тарілка”. А в доробку скрипкового майстра Ф. Юр’єва є вокально-інструментальна сюїта “Часова ріка” у 25-ти частинах, в якій використано вірші поетів світу та України від Мацуо Басьо, Франсуа Війона до Павла Тичини і Ліни Костенко.

Візуальні сторінки книги доповнено в книзі численними світлинами “фотородоводу” (переважно чорно-білими). Вміщено світлини від 40—50-х років минулого сторіччя до сьогодення. Щодо згаданих репродукцій образотворчого мистецтва, вони — за задумом автора — повинні резонувати зі словесними розділами книги, адже її назва — “КольороМузика Слова” — віщує про сказане.

Спираючись у словотворенні на відомих українських майстрів минулого і сьогодення — В. Стефаника, Г. Тютюнника, Є. Гуцала, В. Дрозда, М. Жулинського, М. Слабошпицького, автор творить своє Слово. Він також уважав за потрібне вмістити до книги й розділ відгуків, рецензій та інтерв’ю своїх колег “по перу”. Це літературні критики, публіцисти, музикознавці й культурологи — В. Кирилюк, М. Луговик, А. Терещенко, Б. Сюта, Г. Степанченко, О. Логвиненко, І. Сікорська та інші.

...Спілкуючись із автором упродовж багатьох років — здавалось би, пізнав людину достатньо глибоко. Справді, книгу “Шукачі женьшеня” В. Корнійчук подарував мені ще в 90-х. Пізніше наші контакти вже розгорталися у полі музичної публіцистики і критики (“Українська музична газета”, журнал “Музика”). Мушу сказати, що ці рідкісні та вкрай потрібні видання про музичне мистецтво переживають не найкращі часи, і причини цього, напевно, не в традиційному “немагрошей”, а радше в зашкарублості і пасивності широких суспільних кіл, найперше — причетних до музики, а також тих, що люблять висловлюватись про “унікальну пісенність” і “особливу музикальність” українців. Важливо інше: книга Володимира Корнійчука “КольороМузика Слова” додає свіжих струменів до життя рідної мови, а також сприяє тяглості українського Родоводу.

«Гуцулка Ксеня» вже в кінотеатрах

Едуард ОВЧАРЕНКО

У широкий кінопрокат вийшов український фільм-мюзикл Олени Дем’яненко “Гуцулка Ксеня”. Події стрічки відбуваються на Західній Україні 1939 року.

Американський українець Яро приїжджає до Карпат, щоб одружитися з тамтешньою співвітчизницею. Тільки за цієї умови він успадкує великі статки свого батька. Яро знайомиться з гуцулкою Ксенею, яка змінює його життя.

З нагоди виходу фільму у столичному кінотеатрі “Оскар” відбулися прес-конференція та урочиста прем’єра стрічки. У прес-конференції взяли участь голова Держкіно Пилип Іллєнко, режисерка та авторка сценарію Олена Дем’яненко, композитор Тимур Полянський, міжнародна команда акторів Варвара Лущик (Україна), Максим Лозинський (США), Олів’є Бонжур (Бельгія), Ігор Цішкевич (США), Катерина Молчанова (Україна), співачка і акторка Соломія Мельник (Dakh Daughters).

Під час прес-конференції Пилип Іллєнко зазначив:

— Я дуже радий, що у нас з’явилася стрічка, знята у такому нестандартному для українського кіно жанрі. За останні п’ять років в Україні не створювалися мюзикли, тим паче — на такому цікавому матеріалі. Я вдячний Олені Дем’яненко та всій творчій групі за їхню наполегливу роботу і дуже сподіваюся, що картина сподобається українському глядачеві. Кошторис цієї стрічки трохи більше 47,7 млн гривень. Половину цих грошей виділило Держкіно України.

Олена Дем’яненко розповіла, що робота над стрічкою тривала майже два з половиною роки:

— Ми довго готувалися, записували музику, вчилися танцювати, співати, ходити, грати на музичних інструментах. Команда працювала майже цілодобово. У нас був справжній раритет — запис оперети “Гуцулка Ксеня” 1956 року, яку поставив Ярослав Барнич. Стилістично ми надихалися саме цим твором: його дівчата-офіціантки з “Оселі Говерля” нагадували справжніх парижанок, і ми хотіли показати Україну з абсолютно іншого боку, відтворити її багату культуру минулого. “Гуцулка Ксеня” — це акторське кіно. Тепер нашу роботу має оцінити глядач.

— Мені 18 років, я навчаюся на першому курсі університету за спеціальністю мистецтвознавство, — розповіла Варвара Лущик. — Коли почала зніматися в кіно, ще навчалася в школі. Це мій дебют. Ми з моєю героїнею живемо в різні часи, але у нас багато спільного. Думаю, що я така ж спокійна і виважена, як і вона. У нас була інтернаціональна команда, мали багато часу за кадром, спілкувалися, давали один одному поради. Мала нагоду удосконалити свої знання з англійської мови.

— Ми намагалися показати людям, ким є українці насправді. І якщо нам вдалося гідно представити українську культуру в усій її красі, наші старання не були марними, — прокоментував Ігор Цішкевич, який зіграв дядька Майка.

— Це справжнє Боже благословення бути в Україні, на Батьківщині моїх предків. Набув прекрасний досвід, працюючи з такою талановитою творчою командою, — зізнався американський актор українського походження Максим Лозинський (Яро).

— Дуже цікавий досвід зйомок в Україні. Цей фільм допоміг мені подивитися на вашу країну з іншого боку, — зазначив бельгійський актор Олів’є Бонжур.

Композитор Тимур Полянський розповів, що спочатку хотіли повністю взяти музику з оперети. Але вивчивши той матеріал з точки зору сьогодення, вирішили його творчо опрацювати.

А Соломія Мельник, учасниця гурту Dakh Daughters, який став музичною душею стрічки, зазначила:

— Для нас це був насамперед колосальний досвід дисципліни у формі кіно, інколи було доволі непросто, проте ми дуже раді, що саме Dakh Daughters відповідали за музичне оформлення фільму.

“Як визволяли Тараса Шевченка з неволі, так само нині будуть визволяти наших хлопців”.

Нотатки про фільм «Тарас. Повернення»

Осип ЯКИМЧУК

У “Слові Просвіти” (ч. 11 за 2019 р.) згадувалося про присвячену 205-річчю від дня народження Тараса Шевченка академію, яка відбулася 11 березня у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка. Захід складався з двох частини — з виступів авторитетних постатей української культури і науки про роль Тараса Шевченка в українському державотворенні та з передпрем’єрного показу нової кінокартини режисера, актора, сценариста, письменника, телеведучого (нині він директор “Радіо Культура”) Олександра Денисенка — “Тарас. Повернення”.

Олександр народився у родині кінорежисера, народного артиста України, лауреата Національної премії ім. Т. Шевченка Володимира Денисенка, і актриси, народної артистки України Наталії Наум. Створюючи знаковий біографічний фільм про Тараса Шевченка “Сон” до 150-річчя з дня народження Кобзаря, В. Денисенко був режисером та у співавторстві з Дмитром Павличком сценаристом, а Н. Наум грала одну з жіночих ролей.

Проте ці імена мало що значили для компартійних бюрократів. Тодішній секретар по ідеології ЦК КП(б)У А. Скаба відмовився надати дозвіл на постановку фільму, звинувативши його в “петлюрівщині”. Захистив авторів тодішній директор кіностудії ім. Довженка Василь Цвіркунов. І хоч перший секретар ЦК КПУ П. Шелест назвав фільм великим творчим досягненням, у Києві його демонстрували лише на першому й останньому сеансах.

1975 року Олександр Денисенко вступив на факультет кібернетики, створив студентський аматорський театральний гурток “Біля колон”. Ця його діяльність не залишилося поза увагою КГБ. Йому дедалі частіше стали нагадувати, що “неправильно поводиться”.

Це не змінило його сентиментального ставлення до Київського університету. О. Денисенко розповів про невідомий широкому загалові факт: в актовому залі Київського університету у часи брежнєвського застою показували фільми, які були недоступні у загальному прокаті. Дуже символічно, що саме тут відбувся передпрем’єрний показ його фільму.

Нагадування Олександру Денисенку, що “неправильно поводиться” було однією з форм тиску й на батька. Тож син змушений був залишити навчання у Києві та виїхати до Москви, де 1978 року продовжив навчання на акторському факультеті Всесоюзного інституту кінематографії на курсі народного артиста СРСР Сергія Бондарчука, який закінчив 1981 року. Після повернення з Москви закінчив кінорежисерський факультет Київського державного інституту театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого.

Історія фільму О. Денисенка “Тарас. Повернення” є драматичною, як і історія фільму його батька “Сон”. Сценарій у 2012 році переміг в організованому Держагентством України з питань кіно міжнародному конкурсі кіносценаріїв, присвяченому 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка. Але у часи Януковича фільм до виробництва не допускали.

“Після перемоги Революції гідності, завдяки підтримці Голови Державного агентства України з питань кіно Пилипа Іллєнка, картину було запущено у виробництво *(реальні зйомки розпочалися влітку 2016 року.* — Ред.). Ми її важко знімали. Ми втратити Крим і вже не могли там знімати передбачених сценарієм сцен. На щастя, знайшли партнерів у Казахстані”, — сказав режисер.

Від початку праці над сценарієм до часу перших публічних показів минуло більше семи років.

Картину завершено у грудні 2017 р. і прийнято Держкіно 22 грудня. Впродовж 2018 р. фільм “Тарас. Повернення” не було показано ані в прокаті, ані на жодному фестивалі світу. Практично, покладено на

полицю. Чому? Це питання залишається без відповіді.

Видавництво “Клуб сімейного дозвілля” у березні 2018 року видало роман Олександра Денисенка з однойменною назвою, в основу якого покладено сценарій, що переміг у міжнародному конкурсі 2012 року.

Фільм розповідає про останні три місяці заслання Тараса Шевченка у Казахстані. Поет отримує від друзів з Петербурга повідомлення, що його особисто помилував цар Олександр II. Однак військове керівництво Новопетровського форту в Мангишлаку не поспішає повідомляти про це Тарасові й не видає наказ про звільнення. Інтрига будується на тому, хто саме зацікавлений у затримці і перешкоджає звільненню Шевченка. А раптом телеграма про амністію взагалі загубилася? Шевченко зберігає в собі сили досліджувати землі Західного Казахстану, що стали для нього улюбленими. Також поет і художник зображує казахський край та степових мешканців у своїх віршах і картинах.

Сюжет фільму побудований на історії переслідування Шевченка агентами царської таємної поліції — “охранки” у найтяжчі для нього останні тижні перебування в Новопетровській фортеці на Мангистау (Казахстан).

— *Показано, як йому допомагають казахи, люди, з якими він служив. Його душа звернута до України, а його звільняють лише до Петербурга,* — розповів режисер. — *Коли я писав сценарій, то не думав, що як визволяли Тараса Шевченка з неволі, так само нині будуть визволяти наших хлопців. А виявляється, це нині актуально.*

Виконавець головної ролі Борис Орлов — викладач театрального університету. Він грав не зовнішню подібність. Він грав душу Тараса Шевченка в умовах, коли повідомлення, що вже амністований, є, а наказ про звільнення не приходить.

У Шевченка бувають дивні внутрішні стани. Він то ненавидить своїх ворогів, то любить їх, то їх прощає, то шукає виходу з якихось ситуацій.

Дуже багато мені допоміг український режисер Тарас Ткаченко, який погодився працювати другим режисером, хоч насправді працював як перший. Без нього і без багатьох самовідданих осіб я не зняв би цю картину.

Останній епізод фільму знято в червні 2017 р. У фільмі — більше ста акторських ролей, що є рекордом для сучасного українського кіно.

Загальний бюджет стрічки 44,8 млн гривень. 50% цієї суми виділила держава в особі Державного агентства України з питань кіно. Спільне виробництво фільму здійснювала Україна (продюсерський центр “ІнсайтМедіа” та Одеська кіностудія) і Казахстан (компанія Tanaris Production).

Мова картини російська (нею розмовляють російські офіцери, солдати та піп). Українською розмовляє Тарас Шевченко з Богом та з солдатами з України. Він вільно розмовляє також казахською, демонструючи тим вдячність казахам за підтримку.

Дуже символічним є звучання польської мови. Поет-українець та офіцер-поляк розуміються з півслова без використання мови спільного окупанта.

У фільмі також ролі виконують Богдан Бенюк, Олександр Пожарський, Олег Волощенко, Роман Луцький, Ганна Топчій та Акніет Орінтай.

Оператор кінокартини — Олександр Кришталович, продюсер Володимир Філіппов, музика композитора Мирослава Скорика.

Сила 100-літньої «ДУМКИ»

Георгій ЛУК’ЯНЧУК
за матеріалами прес-релізу капели “Думка”
Фото автора

Назва “ДУМКА” походить не від слова думка, це — Державна Українська Мандрівна Капела: в 20-ті роки XX ст. абревіатури в назвах були в тренді.

Ювілейний концерт до 100-річчя Національної капели України “ДУМКА” відбувся 11 березня на сцені Національної філармонії України, де рівно 100 років тому (тоді зал Купецького зібрання Києва) прозвучав перший офіційний концерт хору, присвячений роковинам смерті Тараса Шевченка. Тоді, у Шевченківські дні, хор Дніпросоюзу виконував твори на вірші Кобзаря. Нині, вже у незалежній Україні, “ДУМКА” запропонувала слухачам програму з творів Стеценка, Леонтовича і Кошиця — сучасників народження “ДУМКИ”. Вони були знайомі й разом працювали, більше того — започаткували духовну музику тієї автокефалії, яка зараз відроджена... А продовжили програму ювілейного концерту твори провідних українських композиторів сучасності — Мирослава Скорика, Євгена Станковича, Валентина Сильвестрова, Лесі Дичко, що написані на вірші геніального Шевченка. За сто років українська шевченкіана збагатилась новими музичними трактовками пророчих віршів Кобзаря. “ДУМКА” під орудою Євгена Савчука є не тільки першим, а часто і єдиним виконавцем багатьох творів сучасних українських композиторів. Серед останніх прем’єр — “Диптих” та “Реквієм для Лариси” В. Сильвестрова, “Бабин Яр”, “Панахида” та “Слово про Ігорів похід” Є.Станковича, “Палімпсести” Ю. Ланюка...

Якщо б виникла необхідність визначити творчу неповторність “ДУМКИ” та її керівника одним словом, то найбільше їхньому творчому кредо відповідало б слово “універсалізм”. Він проявляється насамперед у репертуарній політиці, яку свідомо формує Євген Савчук. Принаймні дві сфери є тут визначальними. Перша — це музика для хору a cappella. Традиційні для репертуару українських хорових колективів обробки народних пісень співіснують у програмах концертів та численних записах “ДУМКИ” з музикою західноєвропейського Відродження, а надбання національної духовної спадщини (твори М. Дилецького, М. Березовського, А. Веделя, Д. Бортнянського, П. Чайковського, М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича) — зі зразками російського романтизму (духовні композиції О. Архангельського, С. Рахманінова). Друга сфера репертуарного всесвіту “ДУМКИ” — вокально-симфонічна музика.

Євген Савчук і Національна капела України “ДУМКА”

Головний диригент і художній керівник “ДУМКИ”, академік, професор Національної музичної академії України Євген Савчук, який очолює капелу вже 35 років, говорить: “Зараз ми записуємо всі концерти Дмитра Бортнянського. Їх 35. Це наш план на 3—5 років наперед. За останній рік ми записали 15 концертів, за останні кілька років випустили 22 компакт-диски”.

Твори “ДУМКИ” чарували слухачів Італії та Бразилії, Польщі та Мексики, Австрії та Уругваю, Швейцарії та Аргентини, Німеччини та Чилі, Голландії та США, Франції та Іспанії, Бельгії та Великобританії. Національна капела України “ДУМКА” є номінантом премії GRAMMY (2004) за краще хорове виконання.

1927 року в капелі співала майбутня кінозірка, оперна співачка, володарка “Оскара” Милиця Кор’юс (США). Капела виступала у престижних концертних залах світу зі всесвітньо відомими музикантами — Енніо Морріконе, Хосе Каррерасом, Кшиштофом Пендерецьким, а також під орудою видатних диригентів, зокрема Двайта Беннетта (Канада), Вальтера Хаупта (Німеччина), Міхаеля Шьонгайта (Німеччина). 2019 року “ДУМКА” здійснить великий концертний тур, присвячений 100-літньому ювілею і маючи багато запрошень, буде бажаним гостем багатьох концертних залів світу.

“Цей проект про те, що потрібно уміти мріяти дієво…”

Подяка за вірність Україні

Ольга ЖМУДОВСЬКА
м. Кам’янець-Подільський

У Кам’янці-Подільському завершився конкурс проектів пам’ятного знаку про Першу присягу на вірність УНР.

Пам’ятний знак має постати в рамках святкування 100-річчя складання Присяги на вірність УНР, яка відбулась у Кам’янці-Подільському 14 жовтня 1919 року, — саме на тому місці, де й реально це сталося. Кам’янець-Подільські просвітяни й історики точно визначили локацію за фотографіями й описами: в сучасному центрі міста, неподалік собору на вул. Лесі Українки. Пам’ятний знак має засвідчити, що перша спроба об’єднати весь український народ відбулася саме в Кам’янці-Подільському.

Відкритий архітектурний конкурс провів 13 березня Департамент містобудування та архітектури міської ради в приміщенні НІАЗ “Кам’янець”. Було представлено дев’ять ескізних проектів Меморіалу, авторами яких стали знані архітектори й скульптори, а також студенти та їхні викладачі. Задля об’єктивності журі на проектах не було вказано авторів. У складі конкурсної комісії, яка визначала переможців, були не лише відомі кам’янецькі просвітяни — голова місцевої організації В’ячеслав Полятинчук та Дмитро Бабюк, а й головний архітектор Хмельницької області, начальник відділу містобудування та архітектури Хмельницької ОДА, член Національної спілки архітекторів України Ірина Дунаєвська, а також архітектор, віце-президент НСАУ Олег Пікущенко. Очолив журі заступник міського голови Вадим Савчук, його заступником обрали директора департаменту містобудування та архітектури міськради Ігоря Пиріжка. На винагороду трьох призерів конкурсу — 15 тисяч гривень за перше місце, 8 тисяч за друге і 5 за третє, — кошти виділила міська влада.

Один з проектів-призерів

Голосування було таємним, перше місце за кількістю голосів отримала пропозиція авторського колективу в складі члена НСАУ Віктора Рудюка та скульптура, члена Національної спілки художників України Сергія Кляпетури. Вони запропонували масштабний проект, відтворивши мить присяги українськими діячами. Вказана вартість проекту — 6 млн 730 грн. На другому місці — ще одна робота Сергія Кляпетури. В трійку переможців увійшов і проект авторського колективу в складі скульптора Андрія Кліща та архітектора Вадима Порчинського.

Працює журі. Зліва — Славко Полятинчук

Просвітянин Анатолій Паладійчук, один з ініціаторів проекту, зазначив: “Це ще один великий, один з головних кроків до здійснення нашого задуму. Ще рік тому ми були на рівні мрій і планів, багато хто зі знайомих і друзів не вірив, що це реально взагалі, а нині ми на стадії втілення. Цей проект про те, що потрібно уміти мріяти дієво...”

Ще один з ініціаторів створення Меморіалу — художник, історик, краєзнавець, волонтер і музикант Дмитро Бабюк, який вступив у лави “Просвіти” у день святкування її 150-річчя, зазначив, що в процесі підготовки проекту відбулося багато знакових відкриттів і несподіваних знахідок. Зокрема, було віднайдено історію життя декількох українських героїв того часу, їхніх родичів — в Україні і за кордоном, які не знали досі про існування один одного.

Дмитро Бабюк — популяризатор кам’янецької доби УНР, автор загального логотипа для заходів, присвячених 100-річчю кам’янецької доби УНР та складання урочистої обітниці Директорії на вірність Українській Народній Республіці. Разом зі Славком Полятинчуком і Анатолієм Паладійчуком планує випустити книгу, в якій детально висвітлять цей період, бо мають багато фотографій та матеріалів. Просвітяни також мріють створити фільм про цю епоху, і нещодавно Дмитро виступив у ролі сценариста і актора для промоpолика фільму “Присяга 1919”. Відео відзняв кам’янецький режисер Андрій Заєць.

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом!

ПЕРЕДПЛАТА—2019

Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 79

на 1 місяць	18 грн 11 коп.	на півроку	99 грн 41 коп.
на 3 місяці	52 грн 33 коп.	на рік	195 грн 02 коп.

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Микола ЦИМБАЛЮК

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Микола ТИМОШИК, Георгій ФІЛІПЧУК, Микола ЦИМБАЛЮК, Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури
Ольга ЖМУДОВСЬКА
Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ «Мега-Поліграф», 04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 12/14.

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

19012
4 820095 780016

Була, є і буде українською...

Відкриваючи виставку до 80-річчя проголошення незалежності Карпатської України “Наша земля проголошує: вона була, є й хоче бути УКРАЇНСЬКОЮ”, голова Українського інституту національної пам’яті Володимир В’ятрович зазначив, що історія Карпатської України — коротка: кілька місяців автономії, кілька днів незалежності. Але драматична і яскрава, у ній ніби сфокусовано всю українську історію XX століття. Вона про прагнення до свободи, про готовність захищати її до останнього подиху всупереч несприятливим обставинам. Вона про соборність, про боротьбу за єдність українського народу. Про героїзм попередників, який служить прикладом для наступних поколінь. Це одна з тих сторінок історії, яку нинішнє покоління знову змушене захищати незалежність із зброєю в руках, має перечитувати особливо ретельно. І для засвоєння досвіду і для натхнення.

Іванна Климпуш-Цинцадзе на відкритті виставки “Наша земля проголошує: вона була, є й хоче бути УКРАЇНСЬКОЮ”

Георгій ЛУК’ЯНЧУК
за матеріалами прес-релізу виставки

Для Закарпаття 15 березня 1939 року — ключова дата у XX столітті. Оскільки вона завершила довгий процес національного самоусвідомлення цього населення, яке довгий час вагалося у своїй національній орієнтації. Фактично актом 15 березня 1939 року Сойм Карпатської України зафіксував, що це населення чітко має українське спрямування і прагне створити власну державу. З усіма ознаками: гімн, прапор, герб. І проголошення відбувалося у дуже складній геополітичній ситуації, коли всією політикою в тодішній Європі заправляла Німеччина, а впливові держави Європи — такі як Франція та Великобританія — йшли з нею на “умиротворення” штибу Мюнхенських домовленостей... І тодішня українська держава у вигляді Карпатської України стала жертвою агресії, яка відбувалась у змові двох диктаторів: Горті та Гітлера. І хоч фактично жодна країна світу не визнала існування Карпатської України, на відміну від її попередниці УНР/Української держави 1918—1921 рр., але сама її поява мала епохальний вплив на подальшу долю Закарпаття і є важливою історичною віхою українського державотворення! І говорити про існування Карпатської України як одноденної держави неправильно. Адже її проголошенню передувало п’ять місяців автономного життя. Закарпаття перетворилося з периферії на епіцентр українського визвольного руху і державотворення, в якому брали участь не тільки закарпатці, а й галичани й наддніпрянці. Йшлося про перший збройний опір планам нацистської Німеччини щодо перекроювання кордонів у Східній Європі. Це був акт відчаю, за яким уважно стежили не тільки західні оглядачі, фіксуючи, як хоробро і мужньо закарпатські українці захищають свою свободу, а й кремлівське керівництво. Бо на тлі капітуляції чехословацької армії, безкровної окупації чеських земель карпатські українці, не маючи достатніх ресурсів, підняли зброю проти загарбника — хортистської Угорщини. Проте Карпатська Україна не могла проіснувати триваліший час у тих обставинах. Міжнародна політична ситуація була надто несприятлива. Героїчно-трагічні сторінки Карпатської України — бій на Красному полі, надто нагадують трагічні події літа 2014-го, коли на Донбас вдерлися регулярні війська Російської Федерації, що як і угорці 80 років тому мали сучасне озброєння, регулярну армію, навіть авіацію, а українські патріоти-добровольці — тільки патріотизм. Чехи тоді не дали закарпатцям зброї, все вивезли, і українці фактично лишилися ні з чим... Між подіями 80-річної давнини і сучасною Україною можна провести багато паралелей і зробити правильні висновки, переконані науковці. І тоді, і нині це була гібридна війна. 80 років тому ми бачимо ознаки такої війни, яку вели проти Карпатської України Угорщина і Польща. Тут і елементи диверсійних операцій без оголошення війни, інформаційна війни — фейки, економічна блокада, транспортна блокада. Всі ці елементи були вже тоді! І це був певний досвід для нас, як протистояти такому виклику, і тут була тоді цікава співпраця між тодішньою чехословацькою армією та українським парамілітарним формуванням “Карпатська Січ”. Вони спільно відбивали атаки цих диверсантів. Також був налагоджений певний механізм у протидії в інформаційному плані, коли разом намагалися захистити інформаційний простір Чехословаччини від дезінформації: у тогочасних польських газетах повідомлялося про “холеру, бунти, землетруси” у Хусті... Ще один висновок з тих подій, який дуже важливий для сучасної України, на думку істориків, — це розбудова професійної армії. Адже великі сподівання тоді були в уряді Волошина на чехословацьку армію, які не виправдалися. Коли чехословацька армія змушена була відступати з цієї території, на перший план виходили карпатські січовики без достатнього вишколу та оснащення... Сила Карпатської України полягала в тому, що, коли всі потерпали від терору Гітлера та його союзників, ця єдина міні-держава спромоглася на опір проти засилля мадярсько-фашистської окупації!

До 80-річчя проголошення незалежності Карпатської України Український інститут національної пам’яті підготував інформаційні матеріали про Карпатську Україну для використання в освітньому просторі. 13 березня у Києві біля Головпошти Український інститут національної пам’яті відкрив виставку “Наша земля проголошує: вона була, є й хоче бути УКРАЇНСЬКОЮ” — на 20 тематичних банерах розповідається про історію Карпатської України. У виставці, яку підготували фахівці Інституту спільно з істориком Олександром Пагірею, представлені унікальні фото, свідчення очевидців, історичні документи. Вона знайомить з історією краю від 1918—1919 років, коли закарпатські русини здійснили першу спробу об’єднатися з українцями по іншій бік Карпат у складі Української Народної Республіки зі столицею у Києві, до кривавих подій на Красному полі 15 березня 1939 року та спроб зберегти пам’ять про ті події. Виставка допомагає зрозуміти унікальну історичну роль, яку відіграла Карпатська Україна в історії нашої держави та Європи загалом, і за що її називали “найменшою державою з найбільшими національними амбіціями”.

Аналогічні стенди 13 березня відкрили в місті Хуст Закарпатської області, а 22 березня виставка демонструватиметься в Ужгороді у приміщенні Закарпатської ОДА під час фестивалю “Історія.UA”, також присвяченого 80-річчю Карпатської України.

У матеріалах відображено ключові повідомлення, історичну довідку, 10 фактів про Карпатську Україну, корисні посилання, перелік документальних фільмів і телевізійних проектів, методичні рекомендації, а також тематичні інфографіки та карти, уривки зі спогадів учасників і свідків, перелік місць пам’яті та біографічну довідку творця Карпатської України Августина Волошина. На банерах багато інформації про героїчну боротьбу проти угорських окупантів. Для захисту Карпатської України 9 листопада 1938 року в Хусті було засновано парамілітарну структуру “Організація народної оборони Карпатська Січ”, відому також як ОНОКС. Очолив її Дмитро Климпуш. Соціальною базою для її розбудови стали осередки “Пласту”, “Січі” та “Просвіти”. В ОНОКС вступали вчителі, лікарі, службовці, студенти, гімназисти, семінаристи, робітники та демобілізовані військовослужбовці чехословацької армії. Прибули добровольці і з Галичини, Волині, Буковини та Наддніпрянщини. Це надавало їй загальноукраїнського характеру. У лютому 1939-го чисельність Карпатської Січі досягла 15 тис. осіб. Загалом під час березневої кампанії збройні сили Карпатської України провели близько 20 боїв. Спогадами про свого діда Дмитра Климпуша на відкритті виставки “Наша земля проголошує: вона була, є й хоче бути УКРАЇНСЬКОЮ” у столиці поділилась нинішній Віце-прем’єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Іванна Климпуш-Цинцадзе:

— Сьогодні, у часи збройної агресії, особливо важливо пам’ятати та вшановувати тих, хто у найскладніші періоди нашої історії продовжував боротися за об’єднання українців та самостійність України. Відновлення та популяризація повної та правдивої історії України і для нас самих, і за кордоном, є спільним великим завданням для наукової спільноти, влади та громадськості. Правда — це наша зброя для відбиття гібридних атак Росії, яка намагається переконати, що Україна “недодержава”. Правда — це шлях до єднання українців та утвердження України як повноправного та невід’ємного члена європейської родини.

Олекса РІЗНИКІВ

39-й

Благословен будь, 39-й,
коли з-під руїн, рутин
з Рутенії зміг сплекати,
злеліяти і склепати
єдину на всі Карпати
на світ весь —
Вкраїну матір
блаженний муж Августин.

Вона прорвалась урочо,
немов ломикамінь той
крізь хижі, ворожі очі,
крізь пазурі поторочі,
крізь ноги, що йшли толочить,
крізь вигуки: “Хто ти? Хто?”

Будь проклятий, 39-й,
коли угорські хорти,
нацьковані розривати
її, що не встигла встати,
очуняти, оклигати,
на поміч синів позвати —
загризли стозлі роти!

Будь проклятий, 39-й,
коли Москва і Берлін,
немов би сестра до брата,
рвонули з різних сторін,
стискаючи, мов лещата,
ганебність своїх обійм,
і топчучи нашу Матір —
зуміли таки почати
найжахливішу із війн.

10.05—10.08. 05

15 березня ц. р. у день збройної агресії і окупації Карпатської України угорськими нацистами представники українських громадських організацій пікетували посольство Угорщини в Києві

“В часи Грінченка націоналізм означав патріотизм, а не шовінізм”.

У слові Бориса Грінченка — сила зброї

Публіцистична спадщина Бориса Грінченка

Василь ЯРЕМЕНКО,
професор

Публіцистичні жанри: нариси, фейлетони, критичні статті, полемічні статті тощо — серцевина журналістики. Публіцистика у будь-якому періодичному виданні творить обличчя цього видання, декларує належність його до тієї чи тієї ідеології.

Комуністична ідеологія трактувала Бориса Грінченка як ідеолога буржуазного націоналізму, як “співця петлюрівщини”. Це здобуток радянської методології. В часи Грінченка націоналізм означав патріотизм, а не шовінізм. Космополітизм трактували як інтернаціоналізм. З часом суть термінів змінилася до протилежної.

Грінченко відстоював визначений Шевченком національний шлях розвитку України і в реалізації цього шляху бачив суть свого життя. Він схилявся до ідеології радикалізму і для реалізації програми національного розвитку і побудови національної держави створив Українську радикальну партію, згодом об’єднався з Демократичною партією Л. Жебуньова в Українську радикально-демократичну партію. Серед 15 партійних брошур кілька написав сам Грінченко, а ще він уклав (№ 7) збірник поетичної публіцистики “Червона квітка”.

“Листи з України Наддніпрянської”, “Галицькі вірші”, “На беспросветном пути”, “Зачем?”, “Тяжким шляхом”, “Було, є, буде”, “Нова сем’я”, “Нарід в неволі” — це класика української публіцистики неубутнього значення. Ці твори мають вивчати студенти-журналісти, які історію журналістики мають вивчати не як історію періодичних видань, а як історію української суспільно-політичної думки, відбитої на сторінках цих видань.

1892 рік засвідчив остаточний ідеологічний і культурно-науковий вибір Бориса Грінченка. Свідченням цьому є полеміка Грінченка з Драгомановим про шляхи розвитку України і роль Шевченка в націєтворенні (“Листи з України Наддніпрянської”). Цього ж року Б. Грінченко започаткував статтею “Галицькі вірші” гостру дискусію з Іваном Франком, фактично поставивши на новий рівень проблему соборності України під кутом зору єдиної для Галичини і Наддніпрянщини літературної мови, як норми.

І нарешті, 1892 року було утворено “Братство тарасівців”. Серед його засновників були Б. Грінченко, В. Боровик, І. Липа, М. Міхновський, до них приєдналися М. Коцюбинський, В. Самійленко, Є. Тимченко, М. Вороний, О. Черняхівський, В. Шемет. Цю акцію задумав і зреалізував Олександр Русов, який під прикриттям статистичної експедиції на Полтавщину зібрав групу студентів Одеського, Київського, Харківського університетів, аби вони встановили між собою зв’язки і перед початком статистичних робіт з’їхалися до Канева, на Чернечу гору, де на могилі Тараса Шевченка дали клятву працювати все життя задля національного відродження і розвитку України.

Центром “Братства тарасівців” обрали Харків, та після арештів і обшуків серед інтелігенції Київський гурток остаточно переняв на себе лідерство (1893 р. обшук був і в Бориса Грінченка, що змусило його залишити вчителювання в школі Х. Д. Алчевської на Луганщині і переїхати до Чернігова).

1891 року львівська “Зоря” друкувала повість Б. Грінченка “Сонячний промінь” і на першій сторінці (ч. 12) помістила його портрет, а тогочасний головний редактор “Зорі” Василь Лукич у супровідній (першій біографічній) статті до портрета 28-річного Бориса Грінченка уже відзначив його заслуги в українському письменстві і науці: “На ниву літературної діяльності виступив він з початком 1880-х років і зразу вже виявив талант неабиякий. Досі пробував своїх сил і в поезії і в белетристиці, критиці і в популярних літературно-наукових розправах — а всюди з успіхом дуже добрим...” Та шлях до того, як “Зоря” стала “числити його між своїх найщиріших помічників”, був складним і трудним. Сам Борис Грінченко в автобіографії для “Історії літератури руської” професора О. Огоновського писав: *“Скоро (р. 1881) дізнався я про Галичину, — побачив “Діло”, а р. 1883 і “Зорю”, то зараз з усієї сили прихилився до галичан... Тим часом ніхто й не озвався, а праці часом клалося багато... Тільки д. Ів. Франко озвався р. 1886 до мене: од його дізнався я, що мої праці варті друку. За це повинен я йому дякувати”*. Тільки непохитна впевненість Бориса Грінченка у потребі спільної праці українців у Австро-Угорщині і в Росії не дали йому зневіритися у своїй роботі. Праця задля України уже з початку 80-х років XIX ст. стала його програмою, життєвим credo, громадянським обов’язком, справою служіння народній просвіті і творенню єдиної літератури для селян та інтелігенції.

За незалежної України увага до “Листів з України Наддніпрянської” Бориса Грінченка і “Листів на Україну Наддніпрянську” Михайла Драгоманова значно посилилася. Здійснено кілька перевидань цих пам’яток гострої полеміки з національного питання і шляхів подальшого розвитку України.

Однією з перших робіт після 1991 року на цю тему була брошура відомого українського вченого в діаспорі академіка НАН України Аркадія Жуковського “Б. Грінченко — М. Драгоманов. Діалоги про українську національну справу”, видану 1994 року в Києві з нагоди 100-річчя появи цих пам’яток. М. Драгоманова вчений А. Жуковський атестує як “політичного мислителя, історика, *публіциста*”, а Грінченка називає “письменником, фольклористом, педагогом, відомим, перш за все, завдяки його славнозвісному словникові української мови”. Це твердження потребує уточнення, яке б пояснило кілька речей. На 1892 рік Б. Грінченко ще не мав слави ні фольклориста, ні автора “Словаря української мови”, який постане майже на 20 років пізніше. 1892 року Грінченку було лише 29 і був він відомий як педагог, саме тоді працював учителем на Луганщині у приватній школі Х. Д. Алчевської в с. Олексіївці, як письменник, автор поезій і повістей із життя української інтелігенції — “Сонячний промінь” і “На розпутті”. Борис Грінченко був відомий під прибраним ім’ям Василя Чайченка. Для публіцистичних листів він уже прибрав інше ім’я — *Вартовий*. Треба згадати, що І. Нечуй-Левицький виступив у цей час під іменем Баштового. Уже псевдоніми підкреслювали роль, яку брали на себе відомі діячі: бути на сторожі, вартовими, баштовими, себто бути охоронцями національних інтересів свого народу. Якщо Драгоманов як публіцист і полеміст уже відбувся і з авторитетом і славою трибуна уже закінчував свій шлях, а для більшості українських інтелектуалів був незаперечним авторитетом, то 29-річний Борис Грінченко тільки починав шлях борця за національну ідею — соборну, демократичну, вільну Україну без російського гніту і русифікації, нищення культури, зокрема нищення мови як форми тієї культури, засобу її збереження і передачі наступним поколінням. Попереднього 1891 р. статтею у львівській “Правді” Грінченко публікує гостропублицистичну статтю “Галицькі вірші”. Ці дві статті і представили українській і слов’янській спільноті нового ерудованого, пристрасного публіциста Бориса Грінченка, який “на рівних” уже міг полемізувати з М. Драгомановим і І. Франком.

Утворення “Братства тарасівців” було 1892 р. знаковою подією в ідеологічній боротьбі Бориса Грінченка. Ідеолог “Братства тарасівців” І. Липа написав програму товариства “Profession de foi молодих українців” і опублікував 1893 року на сторінках львівської “Правди”, де щойно друкувалася стаття Б. Грінченка “Галицькі вірші”, до обговорення якої включилися Іван Франко, Агатангел Кримський, Ілля Кокорудз та інші. Публіцистична активність Б. Грінченка визначалася програмою “Братства тарасівців” і широкою зацікавленістю української громадськості.

“Наша інтелігенція була відірвана від народу, мало підготовлена до міцного єднання, щоб це закохання в естетичну вдачу народу (А. Ніковський розповідав, що його брат викрав собі дружину в сусідньому селі, “бо в неї хода ловка” — В. Я.) та його надзвичайно звеличену чистоту етики мало б спроможність дати як-небудь примітні практичні результати, корисні українському народові” (с. 86).

Дві публіцистичні праці Б. Грінченка “Нова сем’я” і “Було, є, буде” поширювалися в 60-х роках XX ст. у “самвидаві” шістдесятників. Сказане в них було суголосне їхнім заявам, боротьбі, ідеалам майбутньої України. *“Рівности, братерства, волі, права кожному жити, як він хоче, — ось чого бажав і козак-запорожець, і хлібороб-селюк, і Семен Палій, і Юрко Немірич. Виборовий лад, народоправство, вільна просвіта, вільне слово людське — ось яким ладом хотіли наші предки досягти тих ідеалів”*. І далі, продовжує Б. Грінченко: *“Поставлений між трьома державами, що його роздирали, край наш знесилений упав у нерівній борні за ці ідеали [...] і вони, сі ідеали, живуть і досі в душі у нашого народу. Обстаючи за людську волю, палкими словами протестуючи проти неволі, Шевченко тільки виявив з геніальною силою те, що носить у собі душа народна; він [...] казав те, що наболіло в душі народній за довгі роки нещасливого історичного життя. І ми, духовні ученики Шевченкови [...], дивлючись на всі народи, на всіх людей, як на своїх братів, — ми, разом із тим, згадуємо з лицарською гордістю, що ми сини українського народу, який боровся (і може бореться й досі) за ті ідеали, що їми живе або повинен жити ввесь світ”.*

Це все писав і виголосив Б. Грінченко в Чернігові у жовтні 1894 року, себто 125 років тому. Сказане було актуальним 125 років тому, не втратило своєї актуальності в 60—70-х рр. XX ст. і, на жаль, актуальне і сьогодні, в XXI ст. Публіцистичне слово Б. Грінченка піднесене до рівня художності — складова нашої духовності. *“Згадаймо, — закликає Б. Грінченко, — чим ми були, за віщо боролись! Згадаймо, що ми, як і всі люде, маємо право жити своїм власним життям! Візьмімо цю думку собі в душу, в серце, зробімо її частиною нашого Я, і тоді ми станемо вільні духом. А вільні духом не бояться ніяких припин, ніяких перешкод, бо знають, що вони — вільні, що їх ідея — правда, і що та ідея не вмре, а подужає”.* Це були пророчі слова. Хіба не про це сьогодні десятки разів повторює святійший патріарх Філарет: “Ми переможемо, бо за нами правда, а де правда — там Бог. А Бог непереможний”.

Уже 1883 року 20-річний учитель виступає зі статтями про “мету народної школи” у Санкт-Петербурзькому педагогічному журналі “Русский начальный учитель” (№ 5, с. 296—299). “Народный учитель М-р-с” (так підписував свої статті в цьому журналі Борис Грінченко) фактично дискутує з редакцією журналу, яка зробила до статті три полемічні примітки: 1) не маючи ніяких знань, селяни не можуть висловлюватися про придатність чи непридатність тих знань; 2) автор, мовляв, забув сказати, що розвиток без знання неможливий, буде уявним і носитиме характер заучування думок учителя; 3) Грінченко вважає помилковими думки, що за допомогою народної школи можна підготувати селянського хлопчика до практичного життя як селянина, а редакція у примітці відстоює такі думки як правильні (“это справедливо”). Редакція нічого нового не побачила у статті, але привітала сам факт, що учителі на питаннях мети народної школи зупиняються. І все.

Грінченко заперечував приготування учня народної школи до селянського життя як кінцеву мету народної школи. Він вважав, що народна школа має виховати розум дитини, наскільки це можливо для народної школи, розвинути його, зміцнити і зробити його здатним до подальшої діяльності — “именно в этой дальнейшей деятельности и лежит вся суть. Только работая над своим развитием самостоятельно, по выходе из школы, человек из народа и может принести себе пользу и приобрести необходимые знания”. Виходячи з такого визначення мети народної школи, педагог, що ще не підписався своїм власним ім’ям, вважав, що ті знання, які дає народна школа, — це лише засіб для розвитку розумової сили учнів. Репертуар навчальних дисциплін, за Грінченком, має строго відповідати цій меті народної школи.

Через двадцять років, після відміни “стеснений малорусского языка” ситуація докорінно змінюється, а чи змінюються педагогічні погляди Грінченка на “мету народної школи”?

21 вересня 1884 р. гласний від Нижньої Сироватки Василь Попов доповідав на черговому земському зібранні: “На днях от заведующего училищем учителя Гринченко получено заявление (прилагаю в копии) о том, что по закону в Нижне-Сыроватском образцовом училище положено два учителя при 120 учащихся, а так как их в прошлом году было 167 и в настоящем году он начал принимать новых, коих дойдет до 200 душ, поэтому необходимо обществу

“Братство тарасівців”

изыскать средства для третьего учителя или помощника, на что потребуется нового расхода от 200 до 350 руб.”[1]. Борис Грінченко, як бачимо, не просто вчителював, а розбудовував зразкове Нижньо-Сироватське училище, вимагав коштів на навчальні підручники і посібники, на утримання третього учителя, яким, очевидячки, мала стати дружина Б. Грінченка, адже 1884 року він одружується з Марією Миколаївною Гладиліною (в літературі стала відомою українською письменницею Марією Загірньою), дочкою богодухівського купця, яка познайомилася з Борисом на літніх Зміївських учительських курсах 1883 р. У цьому маємо штрих для характеристики Б. Грінченка і як педагогічного діяча, і як сім’янина.

Окремою сторінкою журналістсько-публіцистичної роботи Б. Грінченка є боротьба за вихід на сторінки столичної російської преси. Пошуки шляхів виходу на столичну трибуну Грінченко розпочав у 1883 р. статтями у місячнику “Русский начальный учитель” під прибраним ім’ям “Народный учитель М-р-с”. Це були початки боротьби за українську школу. Далі були статті “Зачем?” у “С.-Петербургских ведомостях” (історію публікації статті див. у Примітках до кн. І “Педагогічної спадщини”, с. 540—544) і розвідка “На беспросветном пути” в “Русском богатстве” (1905) за сприяння В. В. Лесевича і В. Г. Короленка. Нарешті, свої наукові амбіції засвідчив у “Большой энциклопедии” за ред С. Южакова (понад триста статей із етнографії, фольклористики, літературознавства, про українських етнографів і письменників). Інтелектуальна Росія знала Б. Грінченка, хай і заперечувала його домагання національної школи, українського театру. До речі, він був членом всеросійського об’єднання драматургів.

Одну з ділянок його роботи складає журналістська діяльність: Б. Грінченко — організатор і видавець низки альманахів, збірників, декламаторів, календарів “Просвіти”, він редактор першої щоденної загальноукраїнської газети “Громадська думка”, журналу “Нова громада”. Учасник десятка періодичних і не періодичних видань — українськомовних і російськомовних, що надавали часом свої шпальти для висвітлення українських проблем.

Організована публіцистична діяльність вимагала політичної організації. Грінченко завжди її мав. Учителювання у приватній школі обрусительки Х. Д. Алчевської вело до “Братства тарасівців”, програма якого “Profesion de foi молодих українців” стала програмою громадської діяльності Б. Грінченка. З переїздом до Чернігова Борис і Марія Грінченки вступають у підпільну “Чернігівську громаду”. Саме на зібраннях Чернігівської громади публіцист спочатку апробував свої праці, що стали публіцистичною класикою: “Нарід в неволі”, “Яка тепер народна школа на Україні”, “Було, є, буде”, “Нова сем’я”.

З переїздом до Києва Б. Грінченко засновує Київське товариство “Просвіта”, в якому обіймає посаду Голови і керівника видавничої комісії. Важко уявити обсяг роботи в цей час: праця над Словарем української мови, редагування першої щоденної української газети “Громадська думка”, видання журналу “Нова громада” і створення педагогічної публіцистики в їхніх блискучих зразках: “Народні вчителі і українська школа”, “На беспросветном пути”, “Тяжким шляхом”, “Якої нам треба школи”. І, врешті, на останньому прузі життя Грінченко вдається до найвищої форми організації — створення політичної партії. Його “Українська радикальна партія” чи не єдина в Україні, що не взяла прикладки “соціалістична”, тоді як більшість українських партій її мали: соціалісти-федералісти, соціалісти-автономісти, соціалісти-революціонери, соціалісти-державники, соціалісти-самостійники. Це був тріумф драгоманівської ідеї соціалістичного шляху розвитку для України. Грінченко шукав прихильників шевченківської ідеї національного шляху розвитку, на який він безоглядно став. Спільника знайшов в особі секретаря редакції газети “Полтавщина” Л. Жебуньова, який заснував “Українську демократичну партію” також без налички “соціалістична”. Партії об’єдналися в “Українську радикально-демократичну партію”. Зв’язки Грінченка і Жебуньова досить змістовні. Вони були в Петербурзі на з’їзді політичних партій нацменшин Росії, Жебуньов запрошував Грінченка очолити редакцію “Полтавщини”, обидва мали план відновити “Нову громаду”.

Серед безлічі ідеологічних звинувачень Б. Грінченка у найбезглуздішим було звинувачення в боротьбі з робітничим рухом. Це звинувачення спростовує виступ Б. Грінченка на першому зібранні Київського товариства “Просвіта”. Грінченко чітко й однозначно зауважив, що просвітня діяльність серед народу має зазнати змін, оскільки на арену активної політичної боротьби виступає робітничий клас, просвітню роботу серед якого має вести і Київське товариство “Просвіта”. Тож коли б ми знали про Грінченка те, чого не знаємо, то ми б мали іншого Бориса Грінченка і перед нами постала б справді священна вершина нашої науки, культури і, зокрема, публіцистики. У сучасних спробах знайти наукову оцінку зробленого Грінченком найближче до істини наблизився професор Юрій Ковалів.

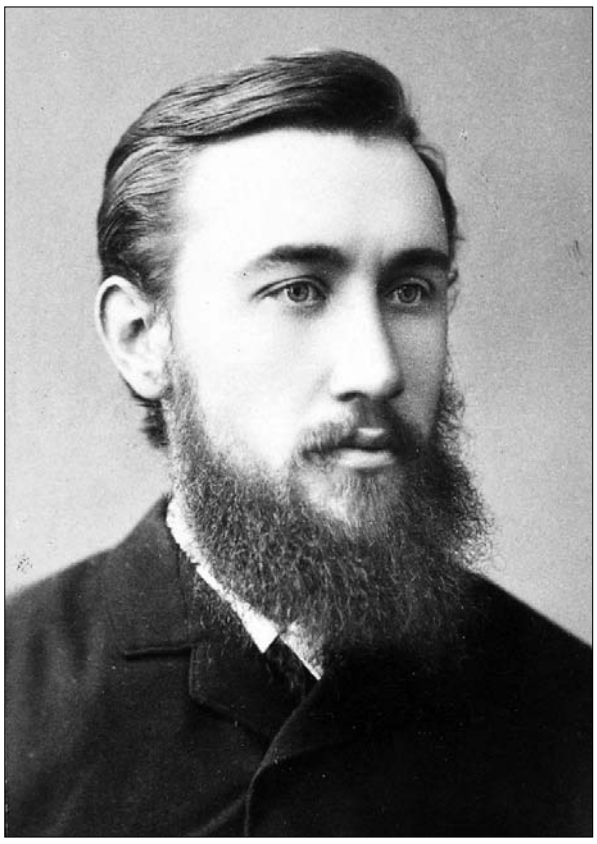

Борис Грінченко

В одній із сучасних “Історій педагогіки” читаємо, що “Для того, щоб вивести український народ з безпросвітності і *безкультур’я*, необхідно, на думку Б. Грінченка, щоб українська інтелігенція повернулась обличчям до свого народу, заговорила з ним рідною мовою...” Обережно з категоричними твердженнями! В усій науковій спадщині Б. Грінченка ми не знайдемо твердження, що український народ жив у “безкультур’ї”. Безпросвітність і безкультур’я не синоніми. Народ справді жив у безпросвітності (згадаймо “На *беспросветном* пути”), але мав високу культуру, навіть “духовний (переважно християнський) аристократизм”. Чужий уряд намагався знищити національну культуру, зокрема її носія і форму — національну мову. Знищити мову — означало знищити культуру, а значить і націю. Грінченко розумів це як ніхто інший і піднявся на безкомпромісну і безоглядну боротьбу проти русифікації, за націоналізацію (українізацію) школи, освіти, науки, себто взявся за рятування української культури і духовності, водночас працюючи над їхнім збагаченням. У цьому була основна суть, ідеологічна спрямованість журналістсько-публіцистичної і видавничої діяльності Б. Грінченка.

На часі створити державну видавничу культурно-мистецьку програму і виконувати її як програму створення боєздатної національної армії, в якій слово, його сила — могутня зброя.

Націонал-комуністи за перші десять років після перевороту 1917 р. заснували низку українських видавництв — ДВУ, “Рух”, “Книгоспілка”, “Слово”, “Сяйво”, “Час”, “ЛіМ” (Література і мистецтво) і т. ін. Лейтес і Яшек видали двотомну бібліографію надрукованого за 1917—1927 рр. Побачили світ кілька антологій — української і світової класики, зокрема тритомна антологія української поезії з неповторними портретами українських письменників роботи Василя Кричевського. Виходили десятки серій — “Бібліотека класики”, “Літературна бібліотека”, “Народна бібліотека”, “Бібліотека повісті”, “Бібліотека оповідання” тощо.

Те, що зробили боротьбисти в 1917—1927 рр. плюс ще за 5 років (бо вже 1932 р. Москва почала радикально нищити українську національну культуру, науку, освіту), — врятувало нас від знищення тоталітарним сталінським режимом, брежнєвсько-сусловським самодержавством, путінсько-януковичівським бандитизмом, зокрема українська книжка, гасло М. Хвильового “Геть від Москви”. А чи стали ми іншими за 27 років Незалежності? Як привозили за Януковича в кожен кіоск один примірник “Літературної України”, так і сьогодні одержують один примірник. Українські журнали “Київ”, “Дніпро”, “Вітчизна”, “Дзвін”, “Березіль” у кіоски взагалі не надходять. В Україні кілька десятків тисяч шкіл, коледжів, вишів, але фахових періодичних видань не передплачують, а отже, і не читають. Сьогодні ми прагнемо реставрувати літературний процес XIX ст., подати таким, яким фактично бачив його Б. Грінченко і схарактеризував у енциклопедичній статті “Малорусская литература”.

Ці екскурси в минуле засвідчують сьогоденну актуальність публіцистики Б. Грінченка.

Можемо стверджувати, що багатогранну свою діяльність він почав із публіцистики. Нею і закінчив своє коротке, сповнене роботою і боротьбою життя.

Щоденна невидима для ока робота Б. Грінченка нагадує легенду про будівництво Лаврської дзвіниці. Згідно з легендою все, що зводили будівничі за день, вночі опускалось у землю, і тільки коли дзвіницю було увінчано хрестом, вона наступного ранку несподівано постала в усій своїй красі, величі й віковічній сутності. Вся важка щоденна робота Б. Грінченка всотувалася в народні глибини, щоб в один із днів 1917 року постати нацією, державним народом і возвістити світові про своє народження з ім’ям УНР, а 1991 р. — з ім’ям Держава Україна.

У чому тільки не звинувачували Грінченка: у “каганцюванні” перед народом, культуртрегерстві, “малих ділах”, навіть у тому, що з хатньою робітницею Палажкою обідали разом за одним столом. Поліція хотіла підкупити Палажку, щоб шпигувала за Борисом Грінченком, але вона відмовилася і розповіла йому про це.

Б. Грінченко вів неспинну і безоглядну публіцистичну боротьбу на трьох фронтах. Насамперед проти російського самодержавства. Як представник народницького резистансу (проф. Ковалів), Грінченко завдав російському царизму суттєвої поразки і зброєю його було *слово*.

[Заповіт і послання Б. Грінченка до національної еліти XXI століття]

“Яка б гірка правда не була, але все ж вона ліпша за оману. Через те треба нам, українцям російським, якомога частіше згадувати про те, що ми так мало зробили, як ніякий інший народ, що претендує на своє власне культурне життя. А то в нас більше спочивають на лаврах... незроблених діл” (лист до В. Гнатюка від 3.III.1899 р.).

“Мушу Вам признатися, що я деякий час мав таку думку, що мабуть таки можна буде якось так поладнати з ляхами, що вони покинуть нарешті свою політику денаціоналізації українського народу там, де можуть се робити. Та останні роки довели й мене до тих думок, що ляхи, як і кожні інші, поладнають з нами тільки тоді, коли ми будемо такою силою, не рахуватися з якою буде шкодливо самим ляхам, яка могтиме сказати: досі і не далі! Взагалі можна запевне сказати, що ми, вкраїнці, ні відкіля і ні від кого не можемо сподіватися помочі, — і ми мусимо скрізь і у всьому рахувати на свої власні сили. Пособляють тільки тим, кому **корисно,** задля себе самого пособляти, а через те — тільки дужим, чи таким, яких можна тим чи іншим способом підгорнути під свою ласкаву протекцію. Єдиний наш рятунок — *бути дужими*. Добра порада народові, який двісті років виявляє за малим не саму *несилу!* Порада, що скидається на іронію! Може. Але іншої нема. Або се, або смерть.

Я певний, що ми не вмремо, отже — я певний, що ми *будемо дужими*. Які б тяжкі пригоди не траплялися нам на дорозі, — се все дочасне: ми мусимо стати й будемо *дужими!* Наше горе в тому, що ми досі все робили завтра. (Тільки галичани останніми часами ділом показують, що то є *робити сьогодні*. У нас же не то завтра, а й позавтрьому!). А щастить досягати чогось тільки тому, хто завсігди робить *сьогодні*. Тоді він іде поперед тих, хто живе тим “завтрам”. Друге наше горе, що ми завсігди *єдналися* з кимсь, а приятель за поміч сідав нам на шию. Досить згадати хоч би поєднання Хмельницького й його наступників з турко-татарами.

Третє наше лихо, що ми ніколи не могли *поєднатися сами з собою*..., бо й досі ми самих себе їмо гірш, ніж всі наші вороги.

Наша інтелігенція мусить виховатися тепер у напряму супротивнім цим трьом великим нашим вадам і тільки тоді вона стане дужою і зможе поєднатися з народними масами біля одного діла” (лист до В. Гнатюка від 8.X.1901 р.).

ЗЕМЛЯКАМ
що збираються раз на рік
на Шевченкові роковини
співати гімн “Ще не вмерла Україна”

Ще не вмерла Україна,
Але може вмерти:
Ви самі її, ледачі,
Ведете до смерті!

Не хваліться, що жива ще
Наша воля й слава:
Зрада їх давно стоптала,
Продала, лукава!

Ваші предки торгували
Людськими правами,
Їх продавши, породили
Вас на світ рабами.

Не пишайтеся ж у співах
Ви козацьким родом:
Ви — раби, хоча й пани ви
Над своїм народом!

Україна вам не мати:
Є вам інша пані,
Зрадних прадідів нікчемних
Правнуки погані!

Тільки той достойний щастя,
Хто боровсь за його,
Ви ж давно покірні слуги
Ледарства гидкого.

Ви ж давно не люди — трупи,
Без життя і сили,
Ваше місце — кладовище,
Ями та могили.

Як живі покинуть мертвих,
Щоб з живими стати,
“Ще не вмерла Україна!”
Будемо співати.

Як живі покинуть мертвих, —
Прийде та година,
Що ділами, не словами,
Оживе Вкраїна!

(1898)

———————

Див. “Журналы сумского очередного уездного земского собрания 20—24 сентября 1884 года”. — Харьков, 1885. — С. 159—161.

Любов КУЗНЕЦОВА: Непровінційні мотиви

Любов Федорівна Кузнецова народилася на Дніпропетровщині. З дитинства зачарована красою рідного краю та зоряного неба, що знайшло відображення у віршах та пісенних текстах авторки.

Дорога життя привела на Донбас, де працювала науковим співробітником у науково-дослідному інституті з безпеки в гірничій промисловості.

Тема патріотизму та любові до рідної землі — одна з основних у творчості. Публікувалася в багатьох періодичних виданнях, в збірниках поезій на Донбасі та за його межами.

Іду через осінь
Серпом холодним осінь трави косить,
плоди достиглі в торбу вересень збира.
А я іду, до себе, через осінь,
нам наодинці побалакати пора.
На небо щойно здибав блідий місяць,
голівки похилили сумно соняхи,
а в серці щем, тонкий, як голки вістря,
це плачуть незамолені мої гріхи.
Дороги, що не пройдені лишились,
чи слово, що на серце каменем лягло...
На Божу сподіваюся я милість.
Прощаю все, що мені болю завдало.

Роздуми
У скруті кращого немає,
як небо мрійно-голубе,
що так надійно обіймає
та зачаровує тебе.
Гойдають хвилі вітру розум,
спинивши біг шалений днів,
і весь життям набутий посаг
втрачає сенс свій. Поготів,
поволі відступає смуток
за тим, що так і не збулось...
І втрати мають свій здобуток,
так споконвіку повелось.
Тому жаданно, безтілесно,
пірнаєш в голубу купіль,
та виринаючи воскресно,
долаєш страх, і жаль, і біль.

Упало небо...
Ще зранку сонце, а під вечір замело...
Весна не хоче йти в наш край
стражденний.
Душа, як пролісок, чекає на тепло,
рахуючи надій політ щоденний.
Упало небо тихим смутком на поля,
що сиротіють в залишках щириці,
і поневолена, зажурена земля
в тривозі молиться Святій Цариці.
Так знівечив її шалений, хижий крук!
Тепер вона — у вирвах, сіра зона...
Все ж ніжні паростки дитячо-спраглих
рук
стукочуть в материнське тепле лоно.
Земля жадає миру, прагне до весни,
надію має хліб святий родити,
а не уламки мін та дикі полини.
Земля кричить: опам’ятайтесь, діти!!!

Кому що...
Зозулі вже вдавились галушками,
засохли чебреці зелених свят,
крокує літо теплими стежками,
та жаль щодня збирає болі втрат.

Для когось небо синє та безкрає,
ласкаве море, золотавий пляж,
а хтось у берцях по землі ступає
та крає серце об Донецький Кряж.

Поволі звикли рахувати втрати,
на тій і на зворотній стороні...
Лиш вічно пам’ятати буде мати,
що син її загинув на війні.

Одне бажання
Коли життя спинилось, мов зимою річка,
від холоду даремних сподівань,
сюжети мороку, як виклик потойбіччя,
з’ятрили серце до кривавих ран.
Здіймаю очі у байдужо-сіре небо.
Там зіронька однісінько-одна
мене пита:
— Чого тобі найбільше треба?
— Я хочу, щоб закінчилась війна!

Поготів...
Так швидко літечко пробігло,
лишилось зовсім мало теплих днів.
Я ним натішитись не встигла,
життям натішитись не встигла поготів...

А вже і осінь на порозі,
з валізою рясних, сумних дощів.
Я їх уникнути не в змозі,
а старості минути поготів...

Ще день веселкою киває,
промінчик сонця на долоню сів.
Їх втримати можливості немає,
а молодість вернути поготів...

Тепер...
Тепер я кожен Божий день сприймаю
безцінним діамантом на долоні,
з яким народжуюсь, з яким згораю
у добровільно-дивному полоні.
Хвилину радості я зберігаю,
у пам’яті карбуючи навіки.
Спорідненість з природою плекаю,
красу сприймаю, як безцінні ліки.

У серпні...
У серпні небо синє-синє,
Деінде в свитці золотій
Дерева. Урожай у скринях.
Ще літом пахне деревій.

У серпні зорі, як зіниці,
Привітно теплі та ясні.
Під ними затишно так спиться
В копиці сіна, на рядні.

У серпні тиха пісня лине —
Тремтить, печалиться здаля,
Червоним повниться калина,
Зітхає стомлено земля.
Дрімає нишком на осонні,
Пірнувши в кольорові сни..

А осінь поганяє коні,
І гірко пахнуть полини.

Зустріч
Завітала до рідної хати —
Так маля припада до грудей.
Тут ходила стежинами мати,
Звідси в світ я пішла між людей.

Тихим шелестом скаржиться груша,
Що провідую рідко село,
Та признатися щиро я мушу,
Все давно, ой, не так, як було.

Хтось зрубав біля двору тополю,
На подвір’ї чужі спориші...
За життя я звикаю поволі
Неповторне носити в душі.

В ній безсонняться зоряні ночі
І мандрують Чумацькі шляхи,
До дитинства пробитися хоче
Сьогодення через реп’яхи.

Там сім’я моя в повному складі
На причілку співає пісні,
Брат, сестра — голосисті та раді
В теплім колі сільської рідні.

Я, мала, умліваю від співу
На надійних батьківських руках...

Що ж так гаряче-боляче зліва,
І печалиться в світлих думках?

Я на ранок поїду до міста,
За минулим печаль промине,
Та ще довго колотиме вістря —
Чи впізнала та хата мене?

Переселенці
Переселенці — що то за личина?
Як боротьба амбіцій та ідей,
Трагічно-болісно-чужа причина
У вир страждань занурила людей?

Покинули своє живе і мертве,
Галасвіта тікали із дітьми
Від безнадії. І болить, і терпне
Душа. Блука в феєріях пітьми.

Переселенці... Де їх Україна?
Коли закінчиться сумний політ?
Позаду — мрій окрилених руїна,
Попереду — надій примарних світ...

Деревій
В житті, бурхливому, як море,
Спливає часом, як хмаринка мрій,
Далекий спомин — в літні зорі
Так відчайдушно пахне деревій!

Біленький кошик серед поля
Не претендує на рясну красу,
У нього інший сенс і доля,
Як ляже косареві під косу.

Духмяне сіно у копиці
Гірчить медами...
З-під прив’ялих вій,
Мені ввижається чи сниться
Дитинства квітка — “рибка”-деревій.

Карпати (майже коломийка)
Краю Карпатський! Дивний, чудовий!
Серце радіє бачити знову
У Черемоші биструю воду,
Кедри, ялиці, пишні на вроду.
В горах одвіку живуть гуцули,
Їх коломийки всі, певно, чули.
Файно співає ввечері чічка,
Цебром беручи воду з потічка.
Лиш повернула в ґражду, до брами,
Затрембітала пісня горами.
Вівці збирає в гурт до кошари
Легінь. Лебідку кличе до пари.
Тут від малого і до старого
В людях єднання — славити Бога.
Храми будують, світлі каплиці
Матінці Божій, як голубиці.
Від Чорногори аж до присілка
В свято лунає ніжна флоїрка.
Чисті криниці повні по вінця,
Гордо тут кажуть — ми Українці!

Доки Карпати стоять і Говерла,
Слава Отцю! Україна не вмерла!

Зоряний спів
В травневу тиху ніч, коли не спиться,
Згадавши давні юності роки,
Зірок питаю: “Бажане здійсниться?”
Мені кивають весело зірки!

Пірнають вниз грайливо-мерехтливо,
Зникають, не торкаючись землі,
А ранок віником змете дбайливо
Їх рештки — срібні крапельки малі.

Нехай птахи їх вип’ють невгамовні,
Росу зібравши з ніжних пелюсток,
Щоб почуття збудити невимовні
В серцях, почувших зоряний їх спів.

Зима у Криворівні
Морозно, ясно-зоряно,
На горах брили сніжні,
Вітри шугають збурено —
Зима у Криворівні.

Крокує жваво, молодо,
Із легкістю чаклунки
Малює пензлем-холодом
На вікнах візерунки.

Мереживом оздоблені
Та оксамитом вкриті
Ліси, як заворожені,
В Карпатському повіті.

Лиш Черемош не кориться,
Потоком тисне кригу.
Зима, як біла горлиця,
Гортає чудо-книгу.

Святами прихорошені,
Як іграшки, будівлі...
У січні оголошені
Казки у Криворівні.

Різдво, щедрівок ластівки
Стукочуть в кожну браму.
Їх привітавши радісно,
Святкує люд на славу!

Чи було, чи ні...
Лиш ві сні тепер до мене в гості
Завертає юність із села,
Де колись в веснянім розголоссі
Кетягом калиновим цвіла.

Де мені співали ясні зорі
У серпневу тиху, теплу ніч,
Де криниці, чисті та прозорі,
В очі зазирали віч-на-віч.

Там ступали хутко по толоці
Сонцем припорошені ступні.
Був весь Всесвіт на моєму боці,
Обіцяв дороги осяйні...

Чи зі мною це було, чи ні?

Осінній пейзаж
Трава зелена, а дерева голі —
Це колоритний осені пейзаж.
Опале листя вже змарніло долі,
В природі тихо і прозоро аж...

Дощі холодні зникли раптом з двору,
Вітри сховались нишком в бур’яні.
Погожий день в осінню пізню пору,
Як цвіт розалій пишний на вікні.

Тумани зранку, наче кволі діти,
Піднявшись густо — стомлюються вмить.
На синім неба тлі біляві віти
Берізок. Гарно! Аж душа щемить.

Світоч правди
Садок вишневий коло хати
Біло-рожево розквіта,
Діток голубить ніжна мати,
Пшениці нива золота —
Це наша ненька-Україна.
Єдина в світі! Це для нас
Як мова рідна, солов’їна,
Яку сповідував Тарас.
Молився днями і ночами
Про долю добру для людей...

Його Кобзар навіки з нами,
Як світоч правди — Прометей!

Танцює літо свій останній вальс...
Танцює літо свій останній вальс,
В теплі і сонці руки зігріває,
Здає права, бо вичерпало час,
Зібравши урожай, відпочиває.

Малеча із пташиної рідні
Стає на крила, горнеться до зграї,
Літає вже з батьками нарівні,
Цілує небо, вперше в ріднім краї.

Осінні ще не кваплять холоди
Збиратися за море у дорогу,
Безпечно грає поросль молода,
Не розуміє батьківську тривогу.

Чекає довга небезпечна путь.
Чи витримають юні, ніжні крила?

Хай навесні тепла нам принесуть.
Зустріне радо їх вітчизна мила.

Рідному краю
Мій краю ніжно-колисковий!
Хвалити Бога, ти зберіг
У рідній хаті рідну мову,
Мого дитинства оберіг.

Хай запорошена снігами
Додолу котиться зоря,
Все кличуть, наче руки мами,
Твої діброви і поля.

Бузкова юність так далеко!
Живу в чужинному краю...
Лиш уві сні летять лелеки,
Несуть краплиночку твою.

Я пригортаю обережно
Пір’їнку з їхнього крила,
Бо серцем я тобі належу,
Моя прабатьківська земля

Всі свої
Звичайні сільським дітям Сили Вищі.
Я пам’ятаю, в рідному селі
Частенько бавились на кладовищі —
Були ще нерозумні, бо малі.

Могилок в ті часи було замало,
Здебільшого ріс терен та квітки.
Тепер їх набагато більше стало,
Спливають в вічність спогади, роки...

З дерев росла стара, розлога груша.
Вкривали землю ніжні пелюстки,
Дощі шуміли чи стояла суша,
На ній завжди були смачні грушки.

Ми ними влітку часто смакували,
Росли вони здебільшого вгорі,
На віти лізли і бешкетували,
Як подобає всякій дітворі.

Могили всі ми знали поіменно —
Це — баба Марфа, це — студент Іван.
Розповісти могли все достеменно
Про наш сільський, наш хліборобський клан.

Містичного не бачили нічого.
Навкруг було все рідне, все своє,
Та й не було питання ще німого:
“Мені зозуля скільки накує?”

Пливуть роки. Покличуть Сили Вищі.
І відшумлять колись мої гаї...
Спочити хочеться на кладовищі,
Де всі односельчани. Всі свої.

Україні
Україно, моя незбагненна,
Доброти тобі стане на всіх,
В тебе мудрості сила-силенна,
Щире серце, не здатне на гріх.

Україно, моя незрадлива,
За дітьми, що в далеких світах,
Тужиш чайкою. Смуток, як злива,
Змив твій усміх на ніжних устах.

Україно, моя незрівнянна!
Ти в бентежній, високій красі,
Прапорами Майданів буяла
У омріяно-спраглій меті.

Україно, моя нездоланна,
У тяжкій та підступній борні,
Перемога засяє жаданна,
Скресне крига скорбот навесні.

Україно моя, моя доле!
Я до тебе, як пташка, горнусь.
Гірко плачу, коли в тебе горе,
І з тобою від щастя сміюсь.

Надвечір’я
Надвечір сонце впало в річку,
Та воду вже не зігріва.
Потік гойда яскраву стрічку
І течією розмива.

Мереживом тремтить осяйно,
Промінням б’є на глибину,
Де ряска чепуриться файно,
І риба нишпорить по дну.

На берегах завмерли віти,
І тиша, аж анітелень...
Осінні, неяскраві квіти
Ще марять про погожий день.

Рогоз сухі сплітає коси,
Де берег звівся нанівець.
Ще трохи — і холодні роси
Впадуть на Сіверський Донець.

Забутий сад
Про що ти мариш в ніч буремну,
Вишнево-яблуневий дивний сад?
Плоди плекаєш ти даремно,
І сонцем напуваєш виноград.

Господарі твої ліниві,
Їх душі бур’янами поросли.
А деревця, такі вразливі,
Для кого виростали і цвіли?

Все згадують, як їх садили,
Кохали, поливали із відра...
Чому дорогу загубили,
Як для плодів прийшла пора?

Для кого ця краса, принада?
Для кого яблук медовий налив?
Тяжка людська байдужа зрада...
І сохне листя від полинних злив.

Липневий етюд
Сховалось сонце за тополю,
Згорнуло промені ясні.
А літо, підтюпцем, по полю,
Несе харчі у пелені.

Мережаний пучечок кропу,
Солодкий, теплий огірок,
Що липень, парубок нівроку,
Зладнав вечерю для зірок.

У присмерку втонули трави,
Вартує спокій сон — туман.
День, завершивши час і справи,
Приліг спочити у бур’ян.

І нагодилась тепла нічка.
Така духмяна та густа!
Аж місяць, споконвічна свічка,
Розцілував її в уста.

Співали зорі
Співали високі зорі
Щось ніжне й разом сумне,
Коли ми з тобою в парі
Ділили серце одне.
Сріблястий новенький місяць
В хмарині ховав лице,
І нишком, тоненьким вістрям,
Розгойдував деревце.
До неба тяглися віти,
Пінився в яблуках сік,
Розквітли весняні квіти
У той вересневий рік.

До ранку співали зорі
Відлунням весни в полях,
І роси слізьми, прозорі
Впадали на теплий шлях.

Цвіте бузок
Цвіте бузок в моїй уяві
В левадах рідного села,
Де, забарившись в марній справі,
Давно-давно я не була...

- - - - - - - - - - - - - - - - -

Там, край села, стоять стрункі осики,
Під стріхами, в гніздечках, ластівки,
Там мої ноги босі, невеликі,
Стежки топтали полем навпрошки.

Зимою білі там сніги лягали,
Метілі вовком в димарі гули,
Дівчата гарно там пісні співали,
А хлопці парубками там були.

В ставку там місяць гострі ріжки миє,
Зірок пригнавши срібну череду.
Там рідний край. Там сонце серце гріє.
Крилом пташина відведе біду.

Над моїм батьком там, на кладовищі,
Хмаринами пливуть, пливуть роки,
А я буваю, з часом, рідше, рідше,
По правді кажучи, лиш на гробки.

Цвіте бузок, цвіте не засихає,
І в цвіті тім кохається село.
Нічого в світі кращого немає
Землі, в якій дитинство відцвіло.

Спасибі вам, стрункі осокори...
Спасибі вам, стрункі осокори,
Що скільки літ тримаєте ви небо.
З дитячої безпечної пори
Вас бачити щоденно є потреба.

Потреба прихилитись до землі,
Що смачно пахне теплим хлібом влітку,
Милуючись, як золоті джмелі
Крильми цілують медоносну квітку.

Ходити полем в росах босоніж,
Поки ще полум’я в душі не згасло,
І бачити над головою Ківш,
З якого зорі упадають рясно.

Щоб їх джерельно-кришталевий спів
Голубив душу, як Господь рукою.
І подумки, бо не потрібно слів,
Природа родичалася зі мною.

Нагідки
Розквітли на городі нагідки,
Голівки майже сонячного складу,
Це квіти на вибагливі смаки,
Не кожен зрозуміє їх принаду.

Вони не мають вишуканих чар,
Хоч квіти щонайвищого ґатунку,
Бо їх полуденний, як сонце, жар
Нікому не відмовить в порятунку.

Зігріють душу, потамують біль,
Поділяться з бджільми солодким медом.
У цьому їх покликання і ціль,
І непорушне благочинне кредо.

Ці скромні, такі милі квіточки,
Що звикли квітувати на городі,
Як наші українські жіночки,
Не навчені кохатися на вроді.

Хоч мають хист і розум, і смаки,
На себе витрачати кошт не звикли.
Любіть, цінуйте їх, чоловіки,
Пильнуйте, щоб вони, якось, не зникли.

Спогади
Коли мені, вже зрілій жінці,
Впадає в очі смуток з вій,
Я розгортаю наодинці
Дитячих спогадів сувій.

Де бачу я себе малою,
Десь на городі, босоніж,
Дивлюся, як над головою
В нічному небі сяє Ківш.

Чумацький шлях скрипить возами,
Стихає спеки денний жар,
А за межею, над ланами,
Палають вогнища Стожар.

Ріжком хитає місяць грушу
І стиглі струшує плоди.
Зірковий шепіт ніжить душу
На стежці вічної ходи.

Так поступово стихне злива,
Відступить сумнівів тягар,
Я цими згадками щаслива,
В селі дитинство — Божий дар.

Хай спомини — це чисті роси,
Яким не буде вороття,
Хай сивина фарбує коси,
Я знову спрагло п’ю життя!

Стара світлина
Спинити не вдається біг стрімкий води,
яка потоком зносить наші дати.
Світлина зупиняє плин її ходи,
щоб ми могли миттєвості згадати.

Благенький папірець, пожовклий від років,
а здатен теплі почуття здійняти.
На ньому трійко темнооких дітлахів,
за кадром, поряд, молода ще мати...

Всі з поміркованою гідністю в очах,
В спокійній рівновазі півстоліття,
з наївною, сільською мудрістю в серцях —
такими час зберіг їх малоліття.

Старанно вдягнені в святкове убрання,
а головне, це ж літо, навіть взуті.
Жила незаможно тоді моя рідня —
ходили босі, та дійшли до суті.

Так любо серцю пригадати ті роки,
коли були малі, щасливі, босі,
відчути дивний смак дитинства залюбки,
що сниться і дає наснагу й досі.

“Просте і зрозуміле є дуже непростим і вимагає шалених зусиль”.

Дует двох сердець

Дарія Кузнецова

Сергій Гальченко

Очі її — чисте дзеркало душі, що випромінюють мрійливу закоханість у навколишній світ, позитивну енергію думки. А на обличчі — незмінна м’яка природна усмішка доброї і мудрої української жінки. Це той образ Дарії Кузнецової, який одразу впадає у вічі кожному, хто вперше знайомиться з мисткинею. Ті ж враження — від її полотен, які світяться чудодійним світлом духовним. І в унісон — щемливо-проникливе, перейняте ностальгійними нотками поетичне слово мами Дарії, Любові Кузнецової, поетеси з окупованої російськими найманцями Макіївки. Уривки з її віршів доповнюють, гармонійно поєднуючись з пейзажами, сюжетними картинами чи квітковими композиціями доньки, що представлені були на художній виставці в Національному музеї літератури України. Нині ця виставка відкрилася в галереї Товариства “Просвіта”.

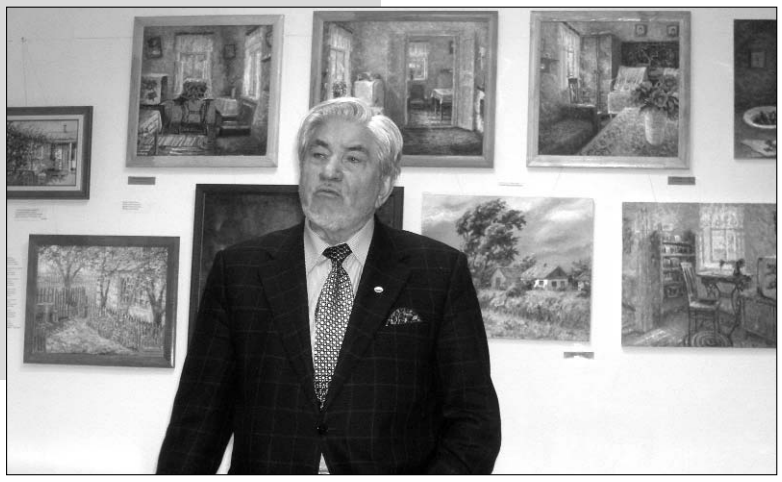

Павло Мовчан

Микола ЦИМБАЛЮК
Фото **Едуарда ОВЧАРЕНКА**

Назву виставки — “Краса нашого світу” — навіяно не спонтанними враженнями весни. Епіграфом до неї Дарія взяла уривок з маминого вірша: “...Хвилину радості я зберігаю,// У пам’яті карбуючи навіки.//Спорідненість з природою плекаю,//Красу сприймаю як безцінні ліки...” Цю чарівну красу рідної землі вона черпала не лише з рідної маминої малої батьківщини — Січеславщини, а й на Житомирщині, в Любарському районі, куди доля занесла 2014 року їх, переселенців з Донецька; в Карпатах, у відомій мецці української інтелігенції — Криворівні; на Черкащині, де Шевченковий дух гайдамацький пломеніє; зрештою, у серці України — Києві, де знайшла нині прихисток українська донецька родина. Увібравши чутливою душею всю цю довколишню красу, Дарія вилила її на полотна своїх талановито написаних картин. Але найголовніше в них те, що вони світяться, дихають близькою і рідною для кожного з нас Батьківщиною.

Павло Мовчан, відкриваючи виставку, вдався до порівняння:

— Нам накидається, здавалося б, неймовірно популярний за кордоном Казимир Малевич. Він, безперечно, цікавий і оригінальний художник минулого. Але, як пояснила Тетяна Толстая, в його оцінці — наша інфернальність, занурення в якісь тартарари. Це була велика провокація, там панує дух сатани.

Це справді так, як і методичні намагання деяких далеких від українських інтересів олігархів нав’язати нашому суспільству духовно-естетичні цінності, які фактично нищать національний дух, гуманістичну складову нашого мистецтва. Павло Михайлович згадав і оцінки Євгена Маланюка, його роздуми про модерне мистецтво і про місце українців у ньому, зокрема творчість Павла Архипенка.

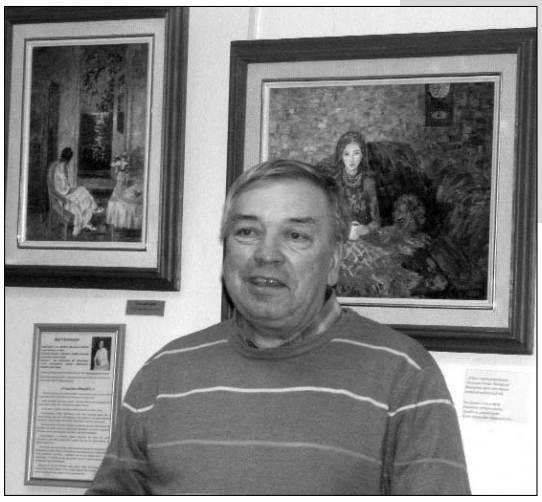

Володимир Семистяга

— У своїх скульптурах, — сказав він, — Архипенко вийняв із образу людини все, залишивши оці всі оригінальні звивини, вихолостивши середину людської сутності. Там немає самої людини. Хоча, треба віддати належне, він компенсував свої новопошуки тим відомим скульптурним Шевченком. Цим він хотів компенсувати всю свою втрачену глибину національну. Тому я дуже вдячний Дарії Кузнецовій за те, що вона цю глибину сьогодні дарує нам. Її полотна — це вікна у великий, багатобарвний український світ.

Що творчість Дарії Кузнецової належить до самобутньої, оригінальної, енергетично насиченої школи, говорив один із перших киян, хто гідно оцінив талант художниці, — Сергій Гальченко, заступник директора Інституту літератури НАН України. В одному сільському пейзажі він відчув поезію Павла Тичини.

— Зрештою, майже всі картини Дарії, — сказав він, — це потужне джерело енергетики. Моє мірило, оцінка того чи того мистецького твору: чи хотів би я жити поруч з ним, чи хотів би, щоб він був присутнім у моєму житті? Картини, сюжети, образи Дарії органічно поєднуються з моїм світовідчуттям. Їхня енергетика наснажує, піднімає дух, вони милують око. Оце я бачу на її картинах.

Глядачі того вечора на відкритті вернісажу дуету Кузнецових були цілком солідарні й одностайні в оцінках творчості донеччанок — доньки і матері. Не тільки закон про державну українську мову міг би і може українізувати Донбас, а ще більше і безкровніше — висока поезія Володимира Сосюри, Василя Стуса, пісні Анатолія Солов’яненка і творчість багатьох інших наших відомих українців-східняків. До них сьогодні можна долучати і творчість яскравих і безперечно талановитих українок Кузнецових з Макіївки. Бо Донбас був і залишиться частиною нашої України.

Після відкриття виставки

Ореол трагізму Анатолія Лимарєва

У залі Аукціонного дому “Дукат” відкрили виставку творів Анатолія Лимарєва “Колір. Пробудження”, приурочену до 90-річчя від дня народження майстра, який народився у м. Амвросіївка (нині Донецька область).

Хлопчик та білі коні. 1970-ті

Творча біографія художника оповита ореолом трагізму, а мистецький спадок засвідчує беззаперечну унікальність його таланту. Ще за життя Лимарєв знайшов прихильників у професійному середовищі, проте не здобув успіху в царині офіційного радянського мистецтва, оскільки був відвертим у своєму баченні життя і не допускав жодної фальші заради показу “реальності в її революційному розвитку”. Виконувати замовлення худфонду майстрові було надзвичайно важко: він не міг писати те, що не вражало. Звідси його постійні розбіжності з позицією “ортодоксів”.

Анатолію Лимарєву вдалося вийти за межі усталеності, не вдаючись до експериментів безпредметного мистецтва і працюючи у традиційних жанрах. Київський художник Яким Левич відзначав особливу якість творів Анатолія Лимарєва: “З одного боку, простота, прямий зв’язок із тим, що ми сприймаємо, з іншого боку, — подолання того, що просте робиться дуже непросто. Це не конфлікт, це необхідна умова творчого процесу. Ніщо не може статися раптом і відразу, весь час відбувається процес боротьби з самим собою. Просте і зрозуміле є дуже непростим і вимагає шалених зусиль”.

В експозиції з родинного архіву вперше представлено понад 40 етюдів 1950–1980-х років, виконаних у техніках акварельного, олійного та пастельного живопису. Основний корпус робіт складають пейзажі, які у своїй етюдності бентежно бринять співзвуччям полум’яних барв і стверджують пробудження стихії кольору — стихії ейфорії та смутку Анатолія Лимарєва.

Прес-реліз Аукціонного дому “Дукат”

Тамара ХОДАКОВА: «Наше українське насправді дуже якісне»

Фото Анатолія ФЕДОРЦІВА

У “СП” (ч. 10 за 2019 р.) ми друкували матеріал про прем’єру рок-опери “Біла ворона” в Київському національному академічному театрі оперети. Виконавиця ролі Жанни д’Арк, заслужена артистка України Тамара Ходакова сьогодні гість “СП”.

— З чого почався Ваш шлях до образу Жанни д’Арк?

— Ця постать захопила мене ще зі шкільних років, на уроках історії. Детальніше знайомство з образом почалося з постановки “Білої ворони”. Перечитала все, що змогла знайти, передивилася доступні історичні матеріали в Інтернеті. Цей образ став дуже близьким.

Коли з’ясувалося, що буде постановка цієї опери, режисер-постановник Максим Голенко, балетмейстер-постановник Максим Булгаков та диригент-постановник Сергій Нестерук почали шукати акторів, які б могли зіграти роль Жанни. Матеріал дуже складний емоційно, тому потрібні були не лише вокальні дані. До того ж це не академічний матеріал, а естрадний. Мені дали подивитися клавір, щоб я подумала, чи зможу це зробити. Спробувала заспівати пісні, показала матеріал постановникам, і почали працювати більш детально.

Постановочні репетиції тривали менше місяця. Це дуже мало для такого матеріалу. Складність полягала в тому, що все робилося одразу. Хотілося більше уваги приділити саме музичному матеріалу, бо це рок-опера, і все побудовано на музиці. А на музичні репетиції було найменше часу. Оркестрового матеріалу не існувало, тому аранжування для цієї постановки спеціально робив Олександр Корш. Потрібно було переробити саму оперу під специфіку театру оперети. На це теж потрібен час, якого, на жаль, не було. Але ми зробили все, аби за такий короткий термін підготувати якісний продукт.

— Чим захоплює Вас особистість героїні?

— Це фантастична постать. Як можна не захоплюватися людиною, яка прожила таке коротке життя, але встигла так багато зробити? Потрібно було лише два роки, щоб повністю змінити свідомість цілого народу. Бо понять “нація” і “народ” до Жанни взагалі не було. Тільки після неї до французів прийшло усвідомлення, що вони є французьким народом. Деякі історики пишуть, що вона була першою націоналісткою, і я з ними згодна.

Цей матеріал мені дуже близький і зрозумілий. Мелодії, які написав Геннадій Татарченко, торкаються душі й серця, швидко запам’ятовуються.

Дуже задоволена тим, що відбулася прем’єра “Білої ворони”. Але справжня вистава з’явиться через кілька показів.

Особисто мені треба багато працювати над розкриттям образу Жанни. Перші два покази — це лише зернятка, які будуть обростати нюансами, глибиною звучання. Змінюватиметься музичний матеріал. Щось обов’язково переписуватиметься. Ця вистава ще буде рости й рости. Зараз ми лише на початку шляху.

— Уже багато років Ваша творча доля пов’язана з Київським муніципальним академічним театром опери і балету для дітей та юнацтва. А з чого все почалося?

— Коли я ще навчалася у Національній музичній академії України ім. П. І. Чайковського, мій педагог, народна артистка України і СРСР Євгенія Семенівна Мірошниченко, запропонувала піти на прослуховування саме туди. Дитячий театр, по суті, нічим не відрізняється від дорослого. Просто разом із дорослим репертуаром тут ідуть дитячі вистави, в яких грають ті ж актори, що і в дорослих.

У цьому театрі вирує життя. З’являються прем’єри, багато матеріалу, є спрямованість на різні жанри. Хочеться, аби в репертуарі було більше класичної музики, класичної опери і взагалі класики для дітей.

— Однією з яскравих постановок театру останніх років стала опера “Червона шапочка”, в якій Ви виконуєте головну роль.

— В Україні фантастично обдаровані композитори, але дитячого репертуару завжди хочеться більше. Це матеріал, на який завжди буде попит, діти ростуть і потребують цього.

У репертуарі театру раніше була опера М. Раухвергера “Червона шапочка”, але музика була не зовсім вдала. Роман Смоляр, який водночас є і солістом нашого театру, написав музику і лібрето нової опери, аранжування здійснив Олексій Баженов. Моя героїня не лише проста і мила дівчинка. Це казка про те, що в будь-якій ситуації завжди має перемагати добро.

— 2010 року у Вашому житті з’явилася Національна оперета України. Як це сталося?

— Ніколи не думала, що працюватиму в цьому театрі. Одного разу зустріла у Національній музичній академії Володимира Одринського, який на той час уже був солістом Національної оперети і якого я знала ще з консерваторських часів. І він мені запропонував прийти на прослуховування, яке мало відбуватися наступного дня. Чесно кажучи, була не готова. Але мала напрацьований матеріал. Мій концертмейстер Наталія Королько погодилася піти зі мною на прослуховування. Перед прослуховуванням передивилася ноти. Одну арію знала, вона була у нас в репертуарі, а “Джудіту” зі своїм концертмейстером заспівала вперше. Відтоді я працюю відразу в двох театрах.

Першою була роль Нінон в опереті Імре Кальмана “Фіалка Монмартру”. Дуже люблю цю героїню. Дехто вважає її негативним персонажем. Але насправді це жива жінка з живими емоціями, яка віддано кохає, розуміє, чого хоче і прагне. Потім була роль “Баядери” в однойменній опереті, інші роботи.

— Чи не була несподіванкою роль Кармен?

— Ніколи не сподівалася її заспівати. До того ж у мене сопрано, а на цю роль потрібно мецо-сопрано. Однак коли головний балетмейстер театру Вадим Прокопенко запропонував, вирішила спробувати. Напевне, якби це була повністю музична вистава, я б відмовилася. А тут виконую лише дві арії — “Хабанера” і “Циганська пісня”. Наша “Кармен-сюїта” вже не перший рік у репертуарі. Глядач ходить, йому подобається.

— Ви багато співпрацювали з Національним ансамблем солістів “Київська камерата”.

— Надзвичайно вдячна цьому фантастичному колективу і його керівникові Валерію Матюхіну. Це унікальний колектив з дуже широким спектром музики. Музика різнопланова, різножанрова, різностильова. Колектив виконує багато української музики. Наше українське насправді дуже якісне. Його треба доносити до слухача. Ми дуже талановита нація. Але допоки нам не вистачає ефективного менеджменту.

Серед сучасних українських композиторів, твори яких я співала з “Київською камератою”, — Вікторія Польова, Ігор Щербаков, Олег Безбородько, Юрій Шевченко, Золтан Алмаши, Ганна Гаврилець, Геннадій Ляшенко, Іван Карабиць, Леся Дичко та багато інших.

— Також Ви виступаєте в Арт-центрі ім. Івана Козловського.

— Особливість цієї сцени — камерність і теплота, близькість до глядача. Виступати в цьому центрі почала, коли це ще була “Вітальня Івана Козловського”. Там співала і сольні концерти. Перед тим як їхати на конкурс, завжди намагалася винести програму на глядача. Тому майже всі конкурсні програми я переспівала в Центрі Козловського.

Режисера цього Центру Тетяну Зозулю знаю давно. Її батько — фантастичний баритон Віктор Миколайович Курін, викладав в Академії, коли я там навчалася. Він мав надзвичайно теплі, дружні творчі стосунки з моїм викладачем — Євгенією Мірошниченко. Коли була жива Євгенія Семенівна, я була у неї асистентом, а зараз викладаю вокал на кафедрі камерного співу.

— Ви часто брали участь у різноманітних конкурсах, які найбільше запам’яталися?

— Конкурси дають не тільки можливість молодому співакові показати себе, а й поспілкуватись і повчитись у світових зірок, які, наприклад, є членами журі. 2006 року на конкурсі в Баку познайомилася з Іриною Архиповою, Владиславом П’явком. А на конкурсі імені Римського-Корсакова у Петербурзі — з Оленою Образцовою. Після цього конкурсу поїхала на майстер-класи до Фінляндії, де займалася з Оленою Образцовою, Володимиром Атлантовим, Ларисою Гергієвою. Це фантастичні люди, фантастичні особистості.

— Як Ви встигаєте робити стільки справ?

— Якщо робота приносить задоволення, і ти розумієш, що вона потрібна, тоді багато встигаєш. Також потрібно швидко мислити і оперативно реагувати на події навколо тебе.

Хотілося б співати новий матеріал. Щоб у ньому було більше саме української музики, а також і далі долучатися до шедеврів світового музичного мистецтва. У вільний від роботи час люблю плести, вишивати. Намагаюся більше часу проводити з дворічним сином. Мрію про той час, коли моя маленька батьківщина — місто Ровеньки на Луганщині — буде звільнено, і я зможу туди поїхати.

Після прем’єри “Білої ворони”

Феєрична «LADY OPERA»

На честь весни народна артистка України, солістка Національної філармонії Ольга Чубарева запросила до Колонної зали ім. Миколи Лисенка на свій великий концерт, що відбувся в рамках масштабного міжнародного проекту “LADY OPERA”.

Пані Ольга — авторка, засновниця, режисер та продюсер цього проекту. Її ім’я у першій десятці 25 найвродливіших оперних співачок світу. Унікальне поєднання класики, сучасної музики, класичного кроссовера, великого симфонічного оркестру, хору, сучасних декорацій і хореографії, оперного вокалу О. Чубаревої та світових зірок: все це — феєрична “LADY OPERA”. Проекту вже шість років. Найяскравіші шоу-програми були представлені на сцені Національного палацу мистецтв “Україна”.

Цього разу для концерту співачка обрала Національну філармонію України, де вона провідна солістка з 2006 року. Святкову програму супроводжував Полтавський симфонічний оркестр. Творча співпраця з цим колективом започаткована нещодавно, після блискучого концерту в Полтаві, де публіка дуже тепло прийняла землячку (на Полтавщині минули дитячі роки пані Ольги).

Головний режисер оркестру, народний артист України Віктор Скакун охоче прийняв запрошення виступити в Києві. До складу оркестру входять кращі музиканти Полтави та інших міст України.

Гортаючи сторінки минулих програм “LADY OPERA”, можна побачити, що лейтмотивом усіх програм проходить Іспанія. В іспанській музиці немає напівтонів, про своє щастя іспанці кричать до зірок. А пані Ольга під час концерту представила інтерпретацію образів іспанських мотивів у творчості композиторів світу. Другий відділ відкрили вступом до опери Ж. Бізе “Кармен”. Також прозвучали твори Л. Деліба, Ф. Барб’єрі, Ф. Легара, Ж. Оффенбаха, І. Кальмана, Дж. Россіні та інших композиторів.

Сторінку підготував **Едуард ОВЧАРЕНКО**